

Economisch-Statistische Berichten

Herwonnen welvaart

★

Mr Th. A. Fruin

Functie en gevaren van het gezinscrediet

★

Drs H. M. de Lange

Openbare werken-politiek in de praktijk

★

J. W. van Borselen

De afwikkeling der watersnoodschade

★

Drs J. B. van der Kamp

Productiviteitsverhoging van grootland-
bouwondernemingen in Indonesië

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

39e JAARGANG

No 1940

WOENSDAG 11 AUGUSTUS 1954

RIJSSEN

„De glimlach van Twente”

Ideale vestigingsplaats voor industrie

Zeer lage grondprijs (f 1.62½ per m²),
bouwrijp met spoorwegaansluiting,
gas, water, electriciteit.

Ruime arbeidsmarkt.

Bevolking is industrieminded en zeer
werklustig.

Gelegen aan de belangrijke spoorlijn
Amsterdam-Rotterdam-Duitsland.

Rijk aan natuurschoon

Nadere inlichtingen:

INDUSTRIECOMMISSIE

Stadhuis Rijssen (Ov.)

Telefoon K 5480-444, toestel 3

Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam - Rotterdam - 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

ALS DE TROS WORDT LOGGESMETEN

● Dan is voor Nederlandse emigranten het ogenblik aangebroken, waarop zij zich elders in de wereld een nieuwe toekomst gaan opbouwen.

Op het contact met het vaderland blijven zij echter te allen tijde prijs stellen. Een prachtige band vormt de Weekeditie van de Nieuwe Rotterdamse Courant, die vliegensvlug naar alle werelddelen wordt verzonden.

Hebt U familieleden, vrienden of kennissen overzee? Verras hen dan met een abonnement.

● Vraag nog heden een gratis proefnummer en opgave van de kosten voor verzending per lucht- of zeepost naar het land, waarheen U de Weekeditie gestuurd wilt hebben.

NIEUWE ROTTERDAMSE COURANT

Witte de Withstraat 73, Rotterdam, Tel. 111.000
626

R. MEES & ZONEN

A° 1720

BANKIERS & ASSURANTIEMAKELAARS

ROTTERDAM

AMSTERDAM - 's-GRAVENHAGE

DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

 UW „HOME” OP REIS

Café-restaurant

DE RIETSCHANS

NIEUW LOOSDRECHT

Gedurende Juli en Augustus avondzwerftochten over de plassen

Vertrek 7.30 uur

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Dr J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland en de Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige landen f 28,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 cts.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

Herwonnen welvaart

Medio 1947 verkeerde Europa in een uiterst penibele situatie. Het na-oorlogs herstel, zo energiek aangevat en zo hoopvol begonnen, dreigde vast te lopen door gebrek aan betaalmiddelen. Dit gebrek uitte zich onder de toenmalige omstandigheden, waarin practisch alleen Amerika de voor het herstel benodigde goederen kon leveren, in een dollartekort. Onderbreking van de wederopbouw zou betekenen, dat Europa zou vervallen in een toestand van armoede en werkloosheid. Hulp was dringend nodig!

De hulp is gekomen. Secretary of State, Marshall, sprak de woorden die Europa met nieuwe hoop vervulden. In zijn op 7 Juni 1947 voor de Harvard University gehouden rede kondigde hij aan, dat de Verenigde Staten bereid waren Europa economische hulp te verlenen. Marshall's rede vond in vele landen van de Oude Wereld weerklank. Met grote voortvarendheid werd zowel in Europa, dat het initiatief tot een, gezamenlijk, hulpprogramma moest nemen, als in Amerika gewerkt aan de voorbereidingen van een grootscheepse hulpactie. Op 3 April 1948 reeds kon President Truman de Foreign Assistance Act ondertekenen, Het Marshall-plan, de nieuwe brandstof voor de motor van het herstel en — door middel van de O.E.E.S. — een stimulans voor de Europese economische samenwerking, nam een aanvang.

Het door de oorlog zo zeer getroffen Nederland heeft van de Amerikaanse hulp zijn deel gekregen. In totaal ontving het aan directe en indirecte hulp ruim \$ 1.100 mln, een bedrag, dat, mede door een goede aanwending, aanzienlijk tot de gunstige economische toestand der laatste jaren heeft bijgedragen. Op 27 Januari 1953 kon onze Regering aan de Verenigde Staten verklaren dat de economische positie van ons land sterk genoeg was om het voortaan zonder economische hulp te kunnen stellen. Het was een grillige speling van het lot, dat, vijf dagen na deze verklaring, de nationale ramp ons dwong van de op nieuw verworven kracht het overtuigend bewijs te leveren.

Onze Regering heeft, toen zij de Verenigde Staten kon mededelen geen economische hulp meer van node te hebben, het besluit genomen een boek te doen verschijnen,

waarin de betekenis van het Marshall-plan voor ons land en voor de Europese samenwerking tot uiting zou komen. Dit besluit heeft in „Herwonnen welvaart”¹⁾ zijn concrete vorm gekregen. Het boek, waarvoor Minister President Drees het voorwoord heeft geschreven, bestaat uit drie delen. In het eerste deel belichten dertien auteurs²⁾, elk op zijn gebied, de totstandkoming, de werking, de directe en indirecte betekenis van het Marshall-plan en de O.E.E.S. De overige delen bevatten resp. een uitvoerige beschrijving van de na-oorlogse economische ontwikkeling in Nederland en Europa, en een viertal bijlagen, te weten: de historische rede van Generaal Marshall; de tekst van de overeenkomst tot economische samenwerking tussen Nederland en de Verenigde Staten; het O.E.E.S.-verdrag en een chronologisch overzicht der belangrijkste gebeurtenissen in de O.E.E.S.

Het boek — waarvan ook een Amerikaanse editie onder de titel „Road to recovery” is verschenen, die, naar wij hopen, in Amerika door velen zal worden gelezen — is prettig leesbaar en keurig verzorgd, met kleurengrafieken en foto's. Het is te loven, dat medewerkers en samenstellers nuchterheid hebben betracht en over het algemeen de vermoeiende jubelstijl van een „dankbaarheidsboek” hebben weten te vermijden. Waar nodig, laten zij een critisch geluid horen. Mede hierdoor krijgt de lezer een scherp beeld van de weg, die ons land voerde van de nood kort na de oorlog via het Marshall-plan naar de welvaart van thans. -

Z.

¹⁾ „Herwonnen welvaart. De betekenis van het Marshall-plan voor Nederland en de Europese samenwerking”. Ministerie van Buitenlandse Zaken, Directoraat Generaal voor het Economische en Militaire Hulpprogramma. 's-Gravenhage 1954, 229 blz.

²⁾ In de volgorde, waarin hun artikelen zijn afgedrukt: Dr H. M. Hirschfeld (Idee en ontstaan van het Marshallplan); Prof. Dr J. Tinbergen (De betekenis van het Marshallplan voor de Nederlandse volkshuishouding); Jhr Mr E. van Lennep (De monetaire aspecten van de Amerikaanse economische hulpverlening); Ir A. H. Ingen Housz (Industrie en Marshallplan); Prof. Dr H. J. Frietema (De Nederlandse landbouw en de Amerikaanse hulpverlening); E. Kupers (Vakbeweging en Marshallplan); Ir W. H. van Leeuwen (De Amerikaanse bijdrage tot de ontwikkeling van de productiviteitsgedachte in Nederland); Mr D. U. Stikker (De O.E.E.S. als instrument van Europese samenwerking); Prof. S. Posthuma (Amerikaanse hulp en Inter-Europees Betalingsverkeer); Mr S. Th. J. Teppema (Amerikaanse hulp en vrijmaking van de Europese markt); Mr P. A. Blaisse (Het „examen” in de O.E.E.S.); Dr A. H. Philipse (Het Marshallplan gezien vanuit de Nederlandse ambassade te Washington); Drs E. H. v. d. Beugel (De samenwerking met de Amerikanen).

INHOUD

	Blz.		Blz.
Herwonnen welvaart, door Drs J. H. Zoon	627	Bedrijfseconomische notities:	
Functie en gevaren van het gezinscrediet, door		De K.L.M. in 1953, door Drs Th. M. Scholten	638
Mr Th. A. Fruin	629	Surinaamse kanttekeningen, door G. C. A. Mulder,	
Openbare werken-politiek in de practijk, door		B.Sc., Ps.D.	640
Drs H. M. de Lange	632	Boekbespreking:	
De afwikkeling der watersnoodschade, door J. W.:		Rapport van de Commissie Verkeersverbindingen	
van Borselen	634	Groningen-Drenthe-Twente, door H. A.	
Productiviteitsverhoging van grootlandbouwon-		A. de Melverda	641
dernemingen in Indonesië, door Drs J. B. van		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezët ..	643
der Kamp	636	Statistieken:	
		Verkeer en vervoer in Nederland	644

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries;
C. van den Berg (secretaris). Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Mr Th. A. FRUIN, Functie en gevaren van het gezinscrediet.

Het gezinscrediet vervult een economisch nuttige functie, zowel omdat het de afzet van duurzame gebruiksgoederen en daarmee de productie bevordert, als omdat het een vrij groot deel van de bevolking in staat stelt sneller en beter in zijn behoefte aan die goederen te voorzien en aldus zijn bezit te vermeerderen. Aan restrictie-maatregelen als die van de Amerikaanse Regulation W bestaat hier te lande voorlopig geen behoefte. Zolang geen statistisch materiaal aanwezig is, dat in staat stelt om de gevolgen van zodanige maatregelen te overzien, zijn zij bovendien niet verantwoord. De gevaren, die aan het gezinscrediet zijn verbonden, zijn niet van economische, maar van sociale aard. In de eerste plaats bedreigt, naar men zegt, het gezinscrediet de geestelijke volksgezondheid. Het financieel verantwoorde gezinscrediet evenwel is niet schadelijk voor de volksgezondheid. Ongezonder wordt crediet eerst wanneer te veel wordt opgenomen. Overcreditering komt inderdaad bij gezinscrediet herhaaldelijk voor. De steekhoudende bezwaren tegen dat crediet komen uiteindelijk daarop neer. Veel voorkomende overcreditering, d.w.z. ontwrichting van gezinsbudgetten met de daaraan verbonden gevolgen, is niet alleen een particuliere aangelegenheid van de betrokken gezinnen, maar inderdaad schadelijk voor de geestelijke volksgezondheid.

Drs H. M. DE LANGE, Openbare werken-politiek in de praktijk.

De in 1952 nieuw optredende Regering kondigde in de Troonrede aan, dat de werkgelegenheids-politiek het centrale punt in het sociaal-economische beleid zou worden. De stand van de werkloosheid in de tweede helft van dat jaar en de te verwachten werkloosheid in het eerste halfjaar van 1953 maakte een stellingname noodzakelijk: half December werd o.a. een beslissing genomen om tijdelijk een uitbreiding te geven aan de omvang van de openbare werken-politiek. Deze tijdelijke uitbreiding van de openbare werken-politiek, ten bedrage van ca f 75 mln extra, kreeg de naam van de 1 Maart-actie, omdat met de uitvoering van de daarbij betrokken werken vóór 1 Maart 1953 moest zijn begonnen. Nu thans nog slechts enkele honderden arbeiders op deze werken hun arbeid vinden, wordt in dit artikel een en ander medegedeeld over de ervaringen, die met deze actie zijn verkregen. Voorts wordt in het kort ingegaan op de betekenis van de openbare werken-politiek in het geheel van de conjunctuurpolitieke middelen.

J. W. VAN BORSELEN, De afwikkeling der watersnood-schade.

De herstelbare schade aan het gebouwde goed — privaatrechtelijk bezit — bedroeg per 1 Juli 1954 f 44,2 mln. Sedert medio 1953 belopen de verhogingen der schadebedragen voor Zuid-Holland, Noord-Brabant en Zeeland resp. f 2, f 1 en bijna f 16 mln. Uit de betaalde herstelwerkzaamheden, f 25,9 mln of 59 pCt van het schadebedrag, en het onderhanden zijnde werk, dat gemiddeld op 15 pCt kan worden geschat, wordt een indruk verkregen van het totaal der herstellingen. Het herstel van de watersnoodschade heeft, o.a. doordat de belanghebbenden in vele gevallen de gelegenheid hebben aangegrepen om tegelijk een aantal verbeteringen of uitbreidingen tot stand te brengen, bijgedragen tot een reële verbetering van het bestaande woningbezit. De neiging

bestaat om de vraag, of de gekozen afwikkelingsprocedure in de categorie van de herstelbare schade heeft voldaan, bevestigend te beantwoorden. Niet in het minst vanwege de snelle uitvoering der herstelwerkzaamheden, welke is te danken aan de voortvarendheid der getroffen en de uitvoerders, doch die wellicht mede een gevolg is van de omstandigheid, dat men in een vroeg stadium wist op welke rijksbijdrage kon worden gerekend.

Drs J. B. VAN DER KAMP, Productiviteitsverhoging van grootlandbouwondernemingen in Indonesië.

Op grond van de kosten- en opbrengstverhoudingen in het gemiddelde grootlandbouwbedrijf in Indonesië zou men verwachten, dat het vraagstuk van de opvoering der productiviteit de betrokken producenten aldaar minstens evenzeer zou bezighouden als in het bedrijfsleven in West-Europa het geval is. Van een algemene actie tot opvoering der productiviteit is echter in Indonesië relatief weinig te bespeuren. De verklaring hiervan ligt hoofdzakelijk in het feit, dat de door de ondernemer in Indonesië niet te beïnvloeden of te controleren factoren van zodanige aard en werking zijn, dat van een breed opgezet streven tot productiviteitsopvoering geen evenredige resultaten zijn te verwachten. Productiviteitsverhoging veronderstelt een bepaalde flexibiliteit binnen het complex der productiefactoren. Schrijver schetst in dit artikel ten aanzien van de belangrijkste productiefactoren de momenteel bestaande belemmeringen, die een wezenlijke verhoging der productiviteit in de weg staan.

— SOMMAIRE —

Mr Th. A. FRUIN, Fonction et dangers du crédit familial.

Le crédit familial remplit une fonction utile dans l'économie. Des mesures de restriction ne sont actuellement pas nécessaires aux Pays Bas. Les dangers, qu'entraîne le crédit familial, ne sont pas de nature économique mais sociale. En effet, au cas où l'on emprunte de telle sorte que l'équilibre du budget familial est compromis, le crédit familial nuit à la salubrité morale du peuple.

Drs H. M. DE LANGE, La politique de travaux publics en pratique.

Le Gouvernement néerlandais a décidé à la mi-décembre 1952, de donner temporairement plus d'extension à sa politique de travaux publics. Cet article contient quelques informations sur les réalisations que cette décision a provoquées. L'auteur examine ensuite la signification de la politique des travaux publics dans l'ensemble des ressources politique de la conjoncture.

J. W. VAN BORSELEN, Le recul des dégâts de l'inondation.

Les dégâts réparables provoqués par l'inondation aux biens bâtis, appartenant à des particuliers, s'élevait au 1er juillet 1954 à 44,2 millions de fl. On peut se figurer l'ordre de grandeur des réparations, en se basant sur les travaux de réparation déjà payés, soit 25,9 millions de fl., ainsi que sur les travaux en cours, que l'on peut estimer en moyenne à 15 % des dégâts réparables.

Drs J. B. VAN DER KAMP, Augmentation de la productivité des entreprises agricoles en Indonésie.

L'auteur détaille pour les facteurs de production les plus importants les obstacles qui entravent l'accroissement de la productivité.

Functie en gevaren van het gezinscrediet

Over het algemeen heeft het gezins- en dan speciaal het afbetalingscrediet bij hen die er geen gebruik van maken, geen goede pers. Door de economische wetenschap hier te lande is er buiten Vredegoors dissertatie ¹⁾ geen aandacht aan gegeven. Toch wordt het herhaaldelijk principieel verworpen, omdat daardoor op toekomstige koopkracht zou worden vooruitgelopen en sparen aan kopen vooraf zou moeten gaan. Daar dergelijke uitspraken veelal een gevolg zijn van een onvoldoende analyse van wezen en werking van het gezinscrediet, mogen die hier beknopt worden behandeld.

Gezinscrediet is consumptief crediet in deze zin dat het wordt verstrekt aan de consument ten behoeve van de consumptie. Dat houdt echter niet in, dat de consument uit zijn *toekomstige* inkomsten zijn *huidige* verbruik betaalt. Het gezinscrediet dient nl. niet voor de aankoop van terstond door het gebruik tenietgaande maar van meer of minder duurzame gebruiksgoederen terwijl de aflossingen zodanig zijn gesteld, dat zij periodiek (wekelijks of maandelijks) uit het lopende inkomen kunnen worden voldaan en voltooid zijn alvorens het gekochte goed is versleten of verouderd. De credietnemer betaalt dus niet *na* maar *tegelijk met* het gebruik, met dien verstande dat hij sneller afbetaalt dan opgebruikt, zodat hij na aflossing van het crediet een gebruiksvoorwerp over heeft, waarvan hij nog meer of minder lang kan genieten, al naar gelang het een meer of minder duurzaam goed betreft. Het gezinscrediet is dus geen *verbruiks-* maar *gebruiks- en bezitscrediet*. Voor zover dienende voor aanschaffing van meubilair, beddegoed, huishoudelijke apparaten, woninginrichting in het algemeen, van rijwielen, brom- en motorfietsen, radiotoestellen e.d. stelt het gezinscrediet het gezin in staat tot *bezitsvorming*. In dat opzicht verschilt het alleen gradueel van het met behulp van een geleidelijk af te lossen hypothecair crediet kopen van een woning.

Behalve door middel van crediet kan het gezin zijn bezit aan duurzame goederen ook vergroten door daarvoor te sparen en eerst tot aankoop over te gaan nadat een voldoende bedrag is bespaard. Tussen beide verwervingsvormen bestaat economisch geen wezenlijk verschil. Bij beide wordt het gebruik geleidelijk uit het inkomen betaald. Bij sparen moet men met het gebruik echter wachten tot men de koopsom bijeen heeft, bij gezinscrediet vervalt deze wachtperiode en vallen begin van gebruik en betalen samen. Men noemt het gezinscrediet wel eens „sparen achteraf” maar die term geeft de werkelijkheid niet juist weer: in feite wordt het lopende gebruik uit het tezelfdertijd genoten inkomen betaald en bovendien *vooruit gespaard* voor het gebruik van het goed na voltooiing van de afbetaling. Van sparen in economische zin, d.w.z. door beperking van de consumptie middelen beschikbaar stellen voor de productie, is bij geen van beide verwervingsvormen sprake. Beide zijn vormen van doelsparen d.w.z. zijn beperking van de consumptie in sommige ten behoeve van die in andere sectoren, in casu de aanschaffing van duurzame gebruiksgoederen.

De reden dat consumenten het gezinscrediet benutten is, dat zij op het ogenblik dat de behoefte aan een bepaald

duurzaam goed sterk wordt gevoeld, geen kasreserve hebben om daaruit de aankoop contant te voldoen en dat zij niet kunnen of willen wachten tot zij door sparen een zodanige reserve alsnog hebben gevormd. De credietnemers behoren dan ook in de eerste plaats tot degenen die niets of weinig op de spaarbank hebben staan of hun spaarpenningen voor bijzondere omstandigheden willen reserveren en niet voor normale behoeften willen gebruiken. Deze laatste categorie komt in de Verenigde Staten veel voor. Ook hier te lande ontmoet men dergelijke gevallen wel doch zijn zij uitzondering; de meeste credietnemers hier bezitten geen behoorlijke spaarsaldi. Wanneer in een dergelijk gezin de behoefte ontstaat aan duurzame gebruiksgoederen, welke een koopsom vereisen die niet ineens uit het inkomen kan worden betaald, maakt men gebruik van gezinscrediet. Zonder de mogelijkheid van zodanig crediet zou men, wanneer het urgente noden betreft (voorzieningen bij geboorte en verhuizing, noodzakelijke kleding, schoeisel e.d.) in moeilijkheden geraken en met de voorziening in niet urgente maar toch wel gevcelde behoeften (rijwiel, radio, stofzuiger, wasmachine) niet alleen lang moeten wachten, doch daaraan dikwijls moeilijk toekomen door gebrek aan uithoudingsvermogen om daarvoor lange tijd achtereen te sparen zonder het gespaarde tussentijds voor andere behoeften aan te wenden. Dat op een gegeven ogenblik geen spaargeld voor een bepaald doel aanwezig is, behoeft nog geen gevolg van onbekwaamheid in geldzake te zijn maar hangt volgens Prof. Dr Arthur Lisowsky ²⁾ ook samen met de voortdurende veranderlijkheid der behoeften en de veranderde waardering die een bepaald goed in het geheel der behoeften ondergaat.

Psychisch is het gemakkelijker om aflossingstermijnen te voldoen waartoe men zich verbonden heeft (met daaraan verbonden sancties) en waartegenover een direct genot van het betrokken goed staat, dan om zich onverplicht lange tijd achtereen (dikwijls één à twee jaren) in zijn huidige consumptie te beperken ten behoeve van toekomstig genot. Men kan in dat opzicht het gezinscrediet vergelijken met het verzekeringwezen, waarbij men zich eveneens verplicht tot sparen — zij het op veel langere termijn — waar men anders in die mate niet of moeilijk toe zou komen.

Het gezinscrediet is dus voor vele gezinnen een middel om terstond in het bezit te komen van duurzame gebruiksgoederen, die zij anders niet of slechts ten dele of van minder kwaliteit en dan nog na lang wachten zouden verwerven.

In overeenstemming hiermede vinden handel en nijverheid in het gezinscrediet een in de praktijk deugdelijk blijkend middel om hun omzet in duurzame gebruiksgoederen te vergroten. De geweldige uitbreiding van de automobiellindustrie in de Verenigde Staten bijvoorbeeld is, naar algemene opvatting, aan het afbetalingscrediet te danken.

Het gezinscrediet blijkt aldus een schakel te zijn in de productieketen, welke begint met de winning der grondstoffen en eindigt met de aflevering van eindproduct of dienst aan de consument. Het heeft, evenals de andere schakels in deze keten, een productief karakter en onder-

¹⁾ Dr B. P. M. Vredegoor, Het gezinscrediet in Nederland, 1952, besproken in „E.S.B.” van 25 Februari 1953.

²⁾ Probleme des Konsumkredits, Zürich 1944. Voor uitvoerige behandeling van de theorie zie Prof. Reavis Cox, The economics of instalment buying, New York 1948, met literatuuroppgave aldaar.

scheidt zich daarin niet van het crediet aan fabrikant of handelaar ³⁾.

Prof. Dr J. F. ten Doesschate voerde op het 16e Nederlandse Reclamecongres tegen het afbetalingscrediet aan ⁴⁾, dat het in strijd is met het in het economisch handelen besloten gegeven, dat men eerst een offer moet brengen alvorens te kunnen verwerven. Dit argument kan met even veel of even weinig recht worden aangevoerd tegen elke vorm van crediet. Bij gezins- (evenals bij ander) crediet gaat echter wel degelijk het offer aan de bate vooraf, maar wordt het offer aanvankelijk door de credietgever gebracht, terwijl de credietnemer het op zijn beurt brengt bij aflossing en rentebetaling.

Prof. Dr V. F. Wagner uit Basel wijst er op dat het economisch niet nodig is, dat de ondernemer bij verkoop van duurzame gebruiksgoederen het daarin geïnvesteerde kapitaal ineens terugkrijgt. De duurzame goederen worden immers eerst geleidelijk verbruikt, zodat de reproductie daarvan eveneens slechts geleidelijk behoeft te geschieden. Evenals kapitaalgoederen slechts over een langere periode uit de verkoop der eindproducten behoeven te worden afgeschreven, is aan de economische eisen voldaan, wanneer de koopprijs van het duurzame gebruiksgoed wordt voldaan naar gelang van de slijtage (en veroudering) van het goed ⁵⁾.

Wel is het juist dat het gezinscrediet afbreuk doet aan het (doel)sparen, in zoverre als degenen die het gebruiken voor de aankoop van onmisbare goederen (een minimum aan kleding, dekking en woninginrichting) zonder dat crediet wel gedwongen zouden zijn om daarvoor te sparen. Tenzij zij zich dan zouden trachten te redden door de andere vorm van consumptief crediet, de koop op rekening, welke credietsoort, omdat daar vast omschreven aflossingsverplichtingen ontbreken, zowel voor koper als verkoper veel gevaarlijker is dan het afbetalingscrediet. Het geeft te denken dat het eerste Duitse afbetalingsmagazijn is ontstaan uit de behoefte van de ondernemer om het telkens „bevroerende” en stroppen opleverende rekeningcrediet te vervangen door crediet dat regelmatig in kleine, binnen de draagkracht blijvende termijnen wordt afgelost. Van de schadelijke gevolgen van dit rekeningcrediet, dat voor niet-duurzame consumptiegoederen nog steeds een grote rol speelt, getuigen de nummers 4 en 5 (1938) van de Economische Publicaties van de Nederlandse Middenstandsbank. Dikwijls moeten bevroren rekeningcredieten door middel van gezinscrediet worden afgewikkeld.

Voor het geval het gezinscrediet echter in plaats van sparen komt, is het aldus verminderde sparen alleen doelsparen op korte termijn, hetwelk, als hiervoor reeds is vermeld, met sparen in economische zin weinig gemeen heeft. Ten aanzien van minder noodzakelijke duurzame gebruiksgoederen kan slechts in beperkte mate van vervanging van doelsparen door gezinscrediet sprake zijn, omdat zonder crediet deze goederen in vele gevallen niet zouden worden verworven en de daarvoor niet aangewende middelen aan andere, meer ephemere behoeften zouden worden besteed.

Wat de relatie tussen gezinscrediet en conjunctuur betreft valt op te merken dat de koopkracht door het gezinscrediet nauwelijks wordt beïnvloed, daar wezenskenmerk van dit crediet is, dat aanstonds met de terugbetaling in een aantal termijnen wordt begonnen. Slechts voor zover het in een bepaalde periode verstrekte crediet-

bedrag groter is dan het in hetzelfde tijdvak terugbetaalde bedrag wordt de koopkracht vergroot. Omgekeerd wordt deze verminderd in tijden dat de aflossingen de uitbetalingen overtreffen. Deze perioden van expansie en contractie van het gezinscrediet hangen nauw samen met de algemene conjunctuur. Indien de werkloosheid afneemt, de inkomsten der consumenten stijgen, hun vooruitzichten gunstig schijnen, durven de consumenten meer verplichtingen op zich nemen, de credietgevers hun credieten uitbreiden. Bij neergaande conjunctuur geschiedt het omgekeerde. Het gezinscrediet heeft dus de strekking de conjunctuurschommelingen te versterken. Deze versterking is echter in verhouding tot de totale consumptie door gezinnen slechts gering: hoogstens 1 à 2 pCt in de Verenigde Staten, waarschijnlijk nog niet 1 à 2 per duizend in Nederland.

Gezien tegen de totale consumptie, waarvan het hier te lande naar schatting slechts $1\frac{1}{4}$ à $1\frac{1}{2}$ pCt uitmaakt, of zelfs in vergelijking met de aankoop van duurzame goederen, welke voor 6 à 8 pCt er mee wordt gefinancierd, is het gezinscrediet economisch niet van grote betekenis. Zijn waarde verschijnt in een ander licht, indien men bedenkt dat bij de verkoop van bepaalde, relatief kostbare duurzame gebruiksgoederen dit crediet een veel grotere rol speelt en dat op elk gegeven ogenblik $1/5$ à $1/4$ van de Nederlandse bevolking in haar geheel, de helft van die in de grote steden er gebruik van maakt. Zowel de producenten van bedoelde goederen als een groot deel van de consumenten zouden nadeel ondervinden van drasische beperking van het gezinscrediet. In bepaalde takken van nijverheid zou dat tot inkrimping van de productie en daarmee tot toeneming der werkloosheid leiden.

Aan restrictiemaatregelen als die van de Amerikaanse Regulation W bestaat dan ook hier te lande voorlopig geen behoefte. Zolang geen statistisch materiaal aanwezig is, dat in staat stelt om de gevolgen van zodanige maatregelen te overzien, zijn zij bovendien niet verantwoord.

De conclusie vanuit economisch gezichtspunt kan m.i. zijn, dat het gezinscrediet een economisch nuttige functie vervult, zowel omdat het de afzet van duurzame gebruiksgoederen en daarmee de productie bevordert, als omdat het een vrij groot deel van de bevolking in staat stelt sneller en beter in zijn behoefte aan die goederen te voorzien en aldus zijn bezit te vermeerderen.

Dat betekent niet, dat er geen ernstige gevaren aan het gezinscrediet verbonden zijn. Die zijn echter niet van economische maar van sociale aard.

In de eerste plaats bedreigt, naar men zegt, het gezinscrediet de geestelijke volksgezondheid ⁶⁾. Bedoeld wordt, dat het uit een oogpunt van sociale moraal verwerpelijk is, dat gezinnen zonder bepaalde noodzaak crediet opnemen voor aankoop van duurzame gebruiksgoederen in plaats van daarvoor tijdig opzij te leggen. Dat wordt in in het bijzonder als een bezwaar gevoeld, indien het goederen betreft, die voor de betrokken gezinnen een zekere luxe betekenen. Crediet als normaal financieringsmiddel voor het gezin wordt uit den boze geacht, als leidende tot het in schulden geraken der gezinnen.

Om dit bezwaar op zijn juiste waarde te beoordelen moet men onderscheid maken tussen gezinscrediet, dat het evenwicht in het budget verstoort en dat, hetwelk dat niet doet, dus tussen overcreditering en verantwoord crediet. Op de overcreditering wordt hieronder teruggekomen. De vraag waar het thans om gaat is, of ook

³⁾ Zie ook Prof. Dr P. Hennipman, Het productieve karakter der consumptieve credietverlening, in „E.S.B.” van 21 Januari 1948.

⁴⁾ De functie van de reclame in het economisch bestel (referaten 16e Nederlandse Reclamecongres, 1953), biz. 34 en 37.

⁶⁾ Mr J. A. de Pree en Mr Th. A. Fruin in het „Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid”, van November 1950 en Mei 1951.

het financieel verantwoorde gezinscrediet schadelijk is voor de volksgezondheid.

De ongunstige beoordeling van het bankmatig gezonde crediet als niettemin sociaal ongezond doet denken aan de opvattingen omtrent bedrijfscrediet van vóór 1860, toen de zakenman het vragen van voorschotten aan een bank als een bewijs van onsoliditeit beschouwde, handel drijven zonder eigen kapitaal als windhandel gold en de leus der oude koopmanshuizen was: „wij geven crediet maar nemen zelf geen crediet”⁶⁾. Toen, als thans ten aanzien van het gezinscrediet, berustten dergelijke oordelen voor een groot deel op een zeker conservatisme, in het bijzonder eigen aan degenen, die zelf geen behoefte aan crediet gevoelden, en ongetwijfeld ook op gevallen van minder goed gebruik van het crediet. Sinds bedrijfscrediet normaal is geworden, worden morele bezwaren daartegen echter niet meer gehoord of niet ernstig genomen.

Volgens de uitkomsten van het Nationaal Budgetonderzoek 1951 besteedt het arbeidersgezin gemiddeld 21 pCt van zijn inkomen voor duurzame gebruiksgoederen. Een deel daarvan, zeg 6 à 8 pCt van het inkomen, dient voor contante betaling van schoen- en kledingreparatie en aankoop van kleinere textiel- en huishoudelijke waren uit het lopende inkomen. Een ander, het grootste, deel is nodig voor aankoop van meubilair en verdere woninginrichting en huishoudelijke apparaten, duurdere kledingstukken, fietsen en andere transportmiddelen, radio en muziekinstrumenten. Waarom zou het uit een oogpunt van sociale moraal verwerpelijk zijn, dat het gezin, teneinde zekerder en sneller in het bezit dier goederen te komen, deze door middel van crediet verwerft, mits de betalingen daarop blijven binnen de grens van de gemiddeld 13 à 15 pCt van het inkomen, dat voor dergelijke bestedingen pleegt te worden uitgegeven? In feite eist het geld-, betaalzegel- of afbetalingscrediet hier te lande gemiddeld geen grotere aflossing dan 6 à 9 pCt van het gezinsinkomen in de aflossingsperiode.

Elk gezin heeft zijn geldelijke verplichtingen: het moet geregeld huishuur, licht, gas, water, belastingen en premies voor sociale en andere verzekeringen betalen. Waarom zou zijn situatie ongezond worden indien het zich daarnaast binnen redelijke grenzen verbindt ook af te betalen op crediet, waarvoor men nuttige en aangename goederen verwerft, welke langer duren dan de aflossing er van?

In de schuld zitten, d.w.z. crediet opnemen, is op zichzelf niet ongezond. Overheid en bedrijfsleven maken er veelvuldig gebruik van. Zou alleen het gezin de voordelen van het crediet moeten missen? Ongezond wordt crediet eerst wanneer te veel wordt opgenomen.

Overcreditering komt inderdaad bij gezinscrediet herhaaldelijk voor. De steekhoudende bezwaren tegen dat crediet komen uiteindelijk daarop neer. Deze overcreditering wordt niet zozeer veroorzaakt doordat elk afzonderlijk crediet te zwaar op het inkomen drukt, dan wel doordat eenzelfde debiteur meer verplichtingen tegelijk aangaat. Het zwakke punt van het gezinscrediet is nl. dat er ook gebruik van wordt gemaakt door gezinnen die voor de verleiding van het directe genot en de „gemakkelijke betalingsvoorwaarden” bezwijken, zodat het — als trouwens elk crediet — grote voorzichtigheid van de credietgever eist. Uit een sociaal oogpunt is het daarbij niet voldoende dat de credietgever geen belangrijk verlies lijdt, maar komt het er vooral op aan, dat de credietnemer door te veel crediet niet in ernstige moeilij-

heden komt doordat het evenwicht van zijn budget wordt verstoord.

Sinds de geldschietwet kan men van overcreditering bij particuliere geldschietbanken en betaalzegelkassen niet meer spreken; voor een deel dier instellingen trouwens reeds daarvóór niet. Zulks blijkt uit de lage verliezen wegens afschrijving op debiteuren in combinatie met de geringe mate waarin bijzondere incassomaatregelen (verhaal op inkomsten, op gestelde zekerheden en aanspreken van borgens) worden toegepast. De geldschietbanken schreven over 1951, na aftrek van de ontvangsten op reeds eerder afgeschreven bedragen, nog geen 2 per 1.000 af van het in dat jaar uitgeleende bedrag, de betaalzegelkassen nog geen 3 per 1.000. Het aantal gevallen van dwangincasso bedroeg bij eerstgenoemde groep in 1951 ongeveer 1½ pCt, bij laatstgenoemde slechts 0,1 pCt van het aantal uitstaande credieten⁷⁾.

Wat de afbetalingsverkoop betreft moet men onderscheiden tussen de vele, reeds jaren op dit terrein werkzame en daarin gespecialiseerde bedrijven, welke, evenals de gezinscredietbanken, overwegend aan een vaste cliënteel verkopen en de overige credietgevers. De eerste groep kent zijn klanten, heeft er belang bij, die aan zich te binden en voert over het algemeen een credietbeleid dat met dat der gezinscredietbanken kan worden vergeleken.

Evenwel kan elke handelaar op afbetaling gaan verkopen en kan een ieder die er het kapitaal voor heeft, een financieringsmaatschappij beginnen, zonder dat toelating of registratie nodig is, zonder enige controle en zonder enige verplichting om statistische en andere gegevens te verstrekken. De waarborgen waarmede het door geldschietbanken en betaalzegelkassen verstrekte gezinscrediet is omringd ontbreken hier ten enenmale, behoudens dat het in rekening te brengen tarief aan een grens is gebonden, die echter hoger ligt dan bij de geldschietbanken. Het gevolg van deze ongebondenheid is dat er steeds een aantal bedrijven is, dikwijls nieuw op dit terrein, dat door krachtige reclame en colportage, het systematisch achter elkaar afwerken van bepaalde stadswijken en dergelijke maatregelen een grote afbetalingsomzet tracht te verkrijgen en daarbij onvoldoende nagaat en dikwijls ook moeilijk afdoende kan controleren, of de kopers reeds verplichtingen elders hebben lopen.

Daarbij komt, dat het voor detailhandelaren, die hun kopers niet door te veel vragen willen afschrikken en onder druk staan van het verlangen dier kopers om de goederen terstond mee te nemen, moeilijk is om zo uitvoerig informaties in te winnen als de gezinscredietbanken dat doen en daarvoor de nodige tijd te nemen, een bezwaar dat zich uiteraard in hoofdzaak voordoet ten aanzien van nieuwe klanten.

Voor de financieringsmaatschappijen is de moeilijkheid, dat zij in een uitgebreid gebied (dikwijls het gehele land) werken, daardoor geen plaatselijke kennis bezitten en aangewezen zijn op informaties van derden.

Het resultaat van al deze factoren is dat door de zwakheid van een deel der consumenten, de talrijkheid van de verstrekkers van afbetalingscrediet en de onvoldoende informaties van een deel hunner, gevallen van overcreditering, hoewel zij uitzonderingen blijven, toch vrij veel voorkomen. Geregeld komen sociale werkers en dikwijls ook bedrijven en diensten (door verzoeken tot inhouding op loon) met dergelijke gevallen in aanraking en het afbetalingscrediet heeft grotendeels daaraan zijn slechte naam te wijten. Vóór de laatste oorlog werd ook veel geklaagd over terugnemen van huurkoopgoederen bij

⁶⁾ Dr. I. J. Brugmans, De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw, 2e druk 1929, blz. 72.

⁷⁾ Statistiek van het volkscrediet 1951, Uitgeversmij De Haan, Utrecht 1953.

nalatigheid van de koper maar daarover hoort men tegenwoordig hier te lande weinig meer. In dat opzicht schijnt de wettelijke regeling van het afbetalingscontract, voorschrijvende dat de verkoper door het terugnemen van het goed niet in een betere vermogenstoestand mag geraken, gunstig te hebben gewerkt.

Veel voorkomende overcreditering, d.w.z. ontwrichting van gezinsbudgetten met de daaraan verbonden gevolgen, is niet alleen een particuliere aangelegenheid van de betrokken gezinnen maar inderdaad schadelijk voor de geestelijke volksgezondheid. Het is daarom nodig dat, met behoud van de nodige armslag voor de vele goed geleide bona-fide bedrijven, het gezinsafbetalingscrediet,

evenals de andere vormen van gezinscrediet, aan zekere wettelijke regelen tot het tegengaan van misstanden wordt gebonden. Dat dit nog niet is geschied zal wel grotendeels moeten worden toegeschreven aan de veel grotere moeilijkheden op dit terrein met zijn duizenden bedrijven dan op het overzichtelijke gebied der enige tientallen tellende gezinscredietbanken. Een door de Staatssecretaris van Economische Zaken in 1950 ingestelde commissie heeft juist dezer dagen rapport uitgebracht omtrent de afbetalingsverkoop en een aantal voorstellen gedaan ter beteugeling van de daaraan verbonden gevaren. Aan dat rapport moge een afzonderlijke bespreking worden gewijd.

Amersfoort.

Th. A. FRUIN.

Openbare werken-politiek in de praktijk

Inleiding.

De in 1952 nieuw optredende Regering kondigde in de Troonrede aan, dat de werkgelegenheidspolitiek het centrale punt in het sociaal-economische beleid zou worden. De stand van de werkloosheid in de tweede helft van dat jaar en de te verwachten werkloosheid in het eerste halfjaar van 1953 maakte een stellingname noodzakelijk en nadat haar zowel van ambtelijke zijde als van de zijde van de Sociaal-Economische Raad ¹⁾ de rapporten hadden bereikt, werd half December o.a. een beslissing genomen om tijdelijk een uitbreiding te geven aan de omvang van de openbare werken-politiek.

Deze tijdelijke uitbreiding van de openbare werken-politiek, ten bedrage van ca f 75 mln extra, te financieren via Hoofdstuk XIV van de Rijksbegroting 1953, heeft in de wandeling de naam van de 1 Maart-actie gekregen, omdat met de uitvoering van de daarbij betrokken werken vóór 1 Maart 1953 moest zijn begonnen. Nu thans nog slechts enkele honderden arbeiders op deze werken hun arbeid vinden, zal in een kort samenvattend overzicht iets worden medegedeeld over de ervaringen, die met deze actie zijn verkregen.

Beginselen.

Vooropgesteld mag worden, dat in de beginselverklaring omtrent een te voeren werkgelegenheidspolitiek de Regering in 1950 haar standpunt heeft uiteengezet in de Nota omtrent de werkgelegenheidspolitiek (Brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, Zitting 1949-1950, No 1727). In deze nota wordt omtrent de toepassing van openbare werken uitdrukkelijk gezegd, dat de bestrijding van structuurwerkloosheid van algemene aard door middel van openbare werken in beginsel ongewenst is, aangezien op deze wijze geen blijvende oplossing wordt geschapen. De toepassing van het procédé der uitvoering van openbare werken blijft alleen geoorloofd als middel ter bestrijding van conjunctuurwerkloosheid en als middel ter bestrijding van structuurwerkloosheid met een regionaal karakter, maar in het laatste geval alleen, indien de uitvoering van deze werken leidt tot een betere economische structuur van de betrokken gebieden en dus kans biedt op verhoging van de blijvende werkgelegenheid aldaar.

De analyse van de naar verhouding grote werkloosheid in het tweede halfjaar 1952 toonde aan, dat sprake was van een gedeeltelijk conjuncturele werkloosheid. Voorts bleek dat de werkloosheid relatief sterk was gestegen in

de zgn. ontwikkelingsgebieden, waar ten gevolge van een eenzijdige economische structuur onvoldoende bestaansmiddelen zijn.

Met de beginselen en de analyse in de hand was de conclusie dus betrekkelijk eenvoudig: de toepassing van het middel der openbare werken was onder deze omstandigheden geoorloofd. Hierbij werd niet gelet op het totale beschikbare aantal werklozen, zoals in „De Onderneming” van 23 December 1953 is verondersteld, maar op het totale voor tewerkstelling via openbare werken geschikte aantal werklozen. Het rapport van de Sociaal-Economische Raad drong voorts aan op snelle beslissingen. Aan deze voorwaarde kon worden voldaan, doordat in de voorafgaande jaren een organisatie was opgebouwd, overeenkomstig de hiervoor in de genoemde nota gegeven grondslagen. In deze organisatie lag het zwaartepunt bij de Provinciale Commissies voor de Werkgelegenheid, die, samengesteld uit rijks- en provinciale ambtenaren en in praktisch alle gevallen tevens uit vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, een sterke band hebben met de provinciale besturen.

De Provinciale Commissies voor de Werkgelegenheid stuurden hun adviezen omtrent de uit te voeren werken aan het Bureau van het Commissariaat voor de Werkgelegenheid, hetwelk fungeerde als secretariaat van het interdepartementale Coördinatie-College voor Openbare Werken.

Deze organisatie, die in de loop van 1951 was opgebouwd, had reeds enige ervaring opgedaan, doordat in de winter van 1951/52 incidenteel een aantal werken tot uitvoering was gebracht ter bestrijding van regionale werkloosheid.

Het was duidelijk, dat de in December 1952 door de Regering genomen beslissing om op korte termijn, d.w.z. vóór 1 Maart 1953, voor f 75 mln openbare werken op de markt te brengen, tot op zekere hoogte een krachttoer zou worden, ook al was het totale investeringsbedrag op zichzelf genomen nog niet zo bijzonder hoog. In de uitgebreide literatuur omtrent de toepassing van openbare werken als economisch-politiek middel is altijd sprake van de grote „time-lags” die ontstaan tussen beslissing en moment van uitvoering ²⁾. In dit licht gezien was een periode van 2½ maand bepaald kort te noemen.

De doelstelling werd bereikt. Vóór 1 Maart 1953 was begonnen met ruim 200 werken, verdeeld over 115 lagere publiekrechtelijke lichamen, en met ca 20 Rijkswater-

¹⁾ Interim-advies inzake het vraagstuk der werkgelegenheid, Publicaties van de Sociaal-Economische Raad, 1953, no 3.

²⁾ Veel van deze literatuur, is samengevat in een artikel van E. Jay Howenstine: „The alleged inflexibility of compensatory public works policy”, Journal of Political Economy, Juni 1951.

staatswerken. Onder deze Rijkswaterstaatswerken waren enkele zeer spectaculaire objecten, o.a. de versnelde uitvoering van de weg Amsterdam-Utrecht en de verbetering van de weg Dordrecht-Breda. Ook onder de werken der gemeenten waren er vele, die plaatselijk en regionaal van de allergrootste betekenis waren. Van het begin af was één van de beginselen geweest zoveel mogelijk aan economisch verantwoorde, productieve en urgente werken, zowel van rijks- als van lagere organen de voorkeur te geven. Ook tijdens deze 1 Maart-actie werd hieraan de hand gehouden.

De prioriteit van de werken werd overeenkomstig de hiervoor genoemde werkwijze aangegeven door de Provinciale Commissies. Alle werken van de 1 Maart-actie werden op normale wijze tot uitvoering gebracht, dat wil dus zeggen in het overgrote deel van de gevallen door middel van openbare aanbesteding. Wel werd hierbij de voorwaarde gesteld, dat 90 à 95 pCt van de arbeiders zou moeten worden betrokken via aanwijzing door de arbeidsbureau's. In de praktijk heeft deze bepaling niet tot moeilijkheden geleid.

Uit de aard der zaak werden maatregelen getroffen om de financiële huishouding van de lagere organen zo min mogelijk te verstoren. Ten einde dit te bewerkstelligen en mede om de grootst mogelijke coördinatie te verkrijgen, werd de inspectie Gemeentefinanciën van het Ministerie van Binnenlandse Zaken ingeschakeld om over de noodzakelijke bijdragen van het Rijk voor de lagere lichamen advies uit te brengen.

Dat de bovenomschreven doelstelling binnen de gestelde tijdslimiet kon worden bereikt, moet aan twee factoren worden toegeschreven. In de eerste plaats aan de voortreffelijke arbeid van de Provinciale Commissies voor de Werkgelegenheid, die mede dank zij de nauwe band met de provinciale besturen er in slaagden op korte termijn de desbetreffende lagere organen, vooral gemeenten, in te schakelen. Het beginsel van de decentralisatie heeft ten aanzien van deze vorm van overheids-politiek volledig zijn doeltreffendheid bewezen.

In de tweede plaats moet worden gewezen op de kwestie van de voorraadvorming van openbare werken. Reeds eerder had ik gelegenheid in dit blad op de grote betekenis hiervan te wijzen ³⁾. Van het begin af is bij alle contacten met provinciale en gemeentelijke besturen gewezen op de betekenis van deze voorraadvorming en is sterk aangedrongen op het besteks-gereedmaken van objecten. Hoewel hierbij aanvankelijk veel weerstanden moesten worden overwonnen, waren toch geleidelijk reeds goede vorderingen gemaakt met deze voorraadvorming, die nu ten dele werd gebruikt. Daarnaast konden werken worden uitgevoerd, die ten gevolge van de investeringsbeperking van de voorafgaande jaren nog voorhanden waren.

Resultaten.

Alvorens enkele resultaten te overzien mag voorop worden gesteld, dat reeds het S.-E.R.-rapport had gewezen op de naar verhouding bescheiden resultaten, die door middel van deze extra investering van ca f 75 mln zouden kunnen worden behaald. Volgens een berekening van het Centraal Planbureau heeft een uitgave van f 100 mln in deze richting een verhoging van de werkgelegenheid van ca 10.000 personen gedurende één jaar tot gevolg ⁴⁾.

Zoals bekend hebben geheel andere factoren (ramp en verbetering van de conjuncturele situatie) de totale werkloosheid sterker doen dalen dan de uitvoering van de openbare werken. Door de werken van de 1 Maart-actie daalde de totale werkloosheid met 4.000 personen. (Dit betreft alleen de primaire, en hiervan weer alleen de directe effecten). Gaan we de invloed van deze werken per provincie na, dan blijkt dat in de provincies met hoge werkloosheidscijfers een naar verhouding belangrijke daling optrad. In de provincie Drenthe — de provincie met het hoogste werkloosheidspercentage — bedroeg de werkverruiming door deze werken van 1952 op 1953 zelfs 60 pCt der in deze periode geregistreerde daling van het direct beschikbare aanbod. In de provincie Groningen bedroeg dit percentage 32, in Friesland 17. In alle andere provincies lag het cijfer veel lager. In de met name genoemde provincies zijn thans (Juli 1954) nog enkele werken van de 1 Maart-actie in uitvoering.

Ook kwalitatief zijn resultaten bereikt. Uit de rapporten van verscheidene Provinciale Commissies bleek, dat ongeschoolde arbeiders in betrekkelijk korte tijd zeer bruikbare geoefende krachten werden. Aannemers uit het Westen hadden aanvankelijk wel tegen de aantrekking van deze arbeiders opgezien, maar in een aantal gevallen bleek een meer duurzame band mogelijk.

Het is voorts aan geen twijfel onderhevig, dat de structuur van de gebieden, waar de werken werden uitgevoerd, in een groot aantal gevallen is gewijzigd en soms aanzienlijk verbeterd.

Door de uitvoering van de genoemde openbare werken werd uiteraard de aanwezige voorraad van geheel gereed liggende werken aangetast. Nadien is dan ook steeds weer getracht deze voorraad aan te vullen en uit te breiden. Het hulpmiddel, dat eveneens via Hoofdstuk XIV der Rijksbegroting voorhanden is, is in de afgelopen jaren in ruime mate toegepast. Dit houdt in, dat lagere organen onder speciale voorwaarden, die er op gericht zijn de voorraad op dynamische wijze in stand te houden, gelden krijgen voor het aantrekken van personeel of voor het geven van opdrachten aan ingenieursbureau's, ten einde werken voor te bereiden of te laten voorbereiden. Ook hier hebben de Provinciale Commissies voor de Werkgelegenheid een grote activiteit ontwikkeld. Het doel hierbij is in de eerste plaats een goede spreiding te verkrijgen van besteksgerede plannen en wel van een omvang aan werken voor één jaar extra productie. In dit opzicht zijn belangrijke vorderingen gemaakt.

De rol van openbare werken.

Ten slotte mag wellicht nog met een enkel woord worden ingegaan op de betekenis van de openbare werken-politiek in het geheel van de conjunctuurpolitieke middelen, dit mede naar aanleiding van het gestelde in het laatste jaarverslag van de N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken. Zij, die telkens weer aandacht vragen voor de openbare werken-politiek, doen dit niet, omdat zij deze politiek kwantitatief in het geheel van de conjunctuurpolitiek van overwegend belang achten. Het uitvoeren van openbare werken als vorm van conjunctuurpolitiek is één van de middelen, die ter beschikking staat en vermoedelijk niet het belangrijkste. Dit middel kan niettemin een nuttige bijdrage leveren, doordat het op korte termijn hanteerbaar is en eveneens op korte termijn resultaten kan afwerpen. Hierbij is dan uiteraard niet gedacht aan de uitvoering van enkele zeer grote werken, maar aan de uitvoering van een groot aantal, veelal naar verhouding kleinere werken. De te vervullen voorwaarde

³⁾ Zie: „Conjunctuurpolitiek en de Nederlandse gemeenten” in „E.-S.B.” van 21 Juni 1950.

⁴⁾ Bij deze berekening werd verondersteld, dat de keuze voornamelijk zou vallen op sterk arbeidsintensieve werken, wat in feite niet steeds het geval is geweest.

om op korte termijn resultaten te krijgen is een zodanige voorbereiding, dat alle belanghebbenden, zowel in het centrale overheidsapparaat, als plaatselijk en regionaal vroegtijdig worden ingeschakeld. Geheel anders dan bij de maatregelen van belastingpolitiek gaat het hierbij om vele instanties, die moeten worden overtuigd van hun noodzakelijke bijdrage in het geheel. De ervaring heeft geleerd, dat deze medewerking volledig wordt verkregen, als men zo ver mogelijk decentraliseert. Dit alles eist veel overleg, hetgeen uiteindelijk echter de doeltreffendheid ten goede komt.

Het Philips-verslag pleit nu voor een accentverlegging van openbare werken-politiek naar belastingpolitiek. Onze indruk is, dat dit in Nederland niet nodig is; immers, het accent heeft nooit eenzijdig gelegen op de openbare werken-politiek.

Veel van hetgeen is gesteld in het Philips-verslag kunnen wij onderschrijven. Als gewezen wordt op het directe nut van de openbare werken, dan is dit geheel in overeenstemming met de bovengenoemde, overigens kleine praktijk-ervaring. Bij twee passages mag wellicht een opmerking worden gemaakt. „De uitvoering van openbare werken” — zo lezen wij op blz. 52. — „als onderdeel van de conjunctuurpolitiek heeft voorts tot gevolg, dat de overheidsuitgaven weer zullen toenemen en een nog groter deel van het nationale inkomen via de staatskas gaat lopen. De in dit geval hoog blijvende belastingen zullen dan een ernstige rem op de lust tot ondernemen en tot arbeiden blijven vormen”. Is dit wel juist? Het gaat — als het goed is — om een onderdeel van een

cyclus, gedurende welke in de ene periode de Overheid — ook de lagere! — terughoudend is met investeringen en gedurende welke in de andere periode de investeringen worden opgevoerd, bijv. door middel van de uitvoering van openbare werken. De toeneming van de overheidsuitgaven moet gedurende deze tweede periode niet worden betreurd, want zij is juist nodig om de conjunctuurinzinking tegen te gaan. Daartegen kan men toch onmogelijk bezwaar maken, als men de beginselen van de conjunctuurpolitiek ernstig neemt. De veronderstelling dat in dat geval de belastingen hoog blijven, is al evenzeer onjuist. Tot de genoemde beginselen behoort immers ook, dat op het moment waarop in de cyclus de uitgaven worden verhoogd de belastingen daarentegen worden verlaagd. De veronderstelling, dat bij stijging van de overheidsuitgaven de belastingen niet zullen worden verlaagd, is in strijd met deze beginselen van een sluitende conjunctuurpolitiek.

Voorts wordt in het verslag als een nadeel van de openbare werken-politiek genoemd, dat hierdoor slechts tijdelijk werkverruiming tot stand komt. Maar dat is juist de bedoeling en het kan onmogelijk als bezwaar worden aangevoerd. De taak van de Overheid in een periode van inzinking is immers het peil van de investeringen zoveel mogelijk in stand te houden. Na herstel van de inzinking dient het bedrijfsleven zijn taak te hervatten en het zou dan wel heel onjuist zijn om voor de (tijdelijk) overtollige arbeidskrachten intussen duurzame arbeidsplaatsen te creëren.

's-Gravenhage.

H. M. DE LANGE.

De afwikkeling der watersnoodschade

In het nummer van „Economisch-Statistische Berichten” van 29 Juli 1953 werd, aan de hand van de toen beschikbare gegevens, een beschouwing gewijd aan enkele aspecten van de regeling der watersnoodschade aan gebouwd onroerend goed.

Het heeft wellicht zin om thans, nu van een vrijwel volledig schadebeeld in deze sector gesproken kan worden, op een en ander nog eens terug te komen.

De herstelbare schade aan het gebouwde goed (privaatrechtelijk bezit) vertoont per 1 Juli 1954 het onderaan de bladzijde weergegeven beeld.

Bedragen sedert medio 1953 voor Zuid-Holland en Noord-Brabant de verhogingen der schadebedragen resp. f 2 en f 1 mln, de sterke stijging van het totale bedrag is toe te schrijven aan de inmiddels geconstateerde schaden in de polder Kruiningen en op Schouwen en Duiveland. Dit blijkt uit het cijfer van Zeeland, dat met bijna f 16 mln is gestegen tot ruim f 21 mln, welk laatste bedrag ca 48 pCt van het landelijk totaal in de afdeling van het herstelbare goed vertegenwoordigt.

De intensiteit van de schade in Zeeland komt mede

tot uiting in het feit, dat daar t.o.v. de overige provincies verreweg de meeste schadegevallen boven f 3.000 aange troffen werden, terwijl het gemiddelde voor deze groep van f 6.034 tot f 7.095 omhoog liep. Voor Schouwen en Duiveland bedraagt dit zelfs f 7.339.

Uiteraard heeft een soortgelijke ontwikkeling zich voorgedaan bij de verwoeste panden. Ook daarvan komt het grootste gedeelte voor rekening van de provincie Zeeland en met name Schouwen en Duiveland.

Naast het totaal van de onherstelbaar beschadigde woningen en bedrijfspanden e.d. zijn onderstaand vermeld de boerderijen die, hetzij geheel verwoest, hetzij in onderdelen zeer zwaar beschadigd zijn, zodat gedeeltelijk herbouw zal moeten plaatsvinden.

Provincie	Woningen, bedrijfspanden e.d.	Boerderijen
Zuid-Holland	486	135
Zeeland	1.118	390
Noord-Brabant	307	51
Noord-Holland	3	—
Gelderland	1	—
Friesland	2	—
Totaal	1.917	576

Provincie	Tot f 1.000		Van f 1.000 tot f 3.000		Boven f 3.000		Totaal schadebedrag in guldens
	aantal aangiften	schadebedrag in guldens	aantal aangiften	schadebedrag in guldens	aantal aangiften	schadebedrag in guldens	
Zuid-Holland	17.180	5.052.131	2.407	4.004.959	929	7.487.321	16.544.411
Zeeland	7.217	2.904.206	2.882	5.484.218	1.815	12.876.955	21.265.379
Noord-Brabant	4.633	1.655.478	996	1.717.898	404	2.880.302	6.253.678
Noord-Holland	14	3.914	6	10.087	5	93.994	107.995
Gelderland	22	7.611	5	9.069	1	3.604	20.285
Friesland	8	2.692	—	—	—	—	2.692
Totaal	29.074	9.626.032	6.296	11.226.232	3.154	23.342.176	44.194.440

De opgave kan, in het bijzonder voor het gebied van Zeeland, nog niet als definitief worden beschouwd. Bij de beoordeling van de herstelbaarheid der beschadigde gebouwen is uitgegaan van het standpunt, dat de te besteden herstelkosten in een redelijke verhouding moeten staan tot het te verkrijgen nut, m.a.w. dat voorkomen moet worden, dat bijv. op zichzelf onvolwaardige woningen ten koste van hoge bedragen gerepareerd worden en desondanks inferieur blijven. Zo is dan ook bij het voortgaande onderzoek een aantal panden van de lijst der herstelbare gevallen afgevoerd en alsnog op basis van totale vernietiging behandeld.

Blijft in verband met het bovenstaande voorlopig enige onzekerheid over het statistisch materiaal bestaan, ook om andere redenen liggen de schadecijfers van het herstelbare goed nog niet vast. Met name wordt dit veroorzaakt doordat op grond van de Wet op de Watersnoodschade 1953 de mogelijkheid bestaat, binnen een termijn van 5 jaar de schade die zich alsnog openbaart, voor behandeling aan te geven, waarbij niet in de laatste plaats te denken is aan de in art. 12 van de Wet geregelde zout schade. Er doen zich in de provincies Noord-Brabant en Zuid-Holland, waar het materieel herstel reeds zeer ver is voorgeschieden, hier en daar gevallen van na-schade (verzaking, vochtwerking, e.d.) voor, terwijl blijkens tot dusver ontvangen rapporten speciaal in Zeeland de zout schade optreedt of nog te verwachten is. Overigens leert de ervaring, dat de belanghebbenden weinig geneigd zijn het aanbod van de Overheid tot afkoop van de schade door zoutinwerking, welke afkoopmogelijkheid in art. 12 afzonderlijk is geregeld, reeds nu te aanvaarden. Vanwege de onzekere factoren waardoor dit soort schade wordt gekenmerkt, ziet men de zaak liever nog geruime tijd aan, dan zich te verlaten op de thans waarneembare beschadiging.

Zoals hierboven reeds vermeld, heeft het herstel in de meeste rampgebieden zich in snel tempo voltrokken. Voor zover op Schouwen en Duiveland van aarzeling te spreken valt, houdt dit verband met het vraagstuk van de arbeidsvoorziening aldaar. Voor de poldergebieden wordt deze vertraging mede veroorzaakt door de voorgenomen herverkaveling, die een aantal getroffen en voorlopig in onzekerheid laat over de toekomstige situering van hun grondbezit.

Al vormen de betalingen die de Overheid op grond van voltooid herstel deed, tot een bedrag van bijna f 23 mln, geen nauwkeurige graadmeter, omdat vooral in de kleine gemeenschappen veel zgn. klantenwerk vrij laat gedeclareerd en betaald wordt, zo zijn zij toch wel een duidelijke aanwijzing. Het genoemde cijfer moet een correctie ondergaan, aler het vergelijkbaar is met het totale schadebedrag, omdat de betalingen uiteraard betrekking hebben op de vergoedingen volgens de wettelijke normen. In de onderstaande opgave van de grote schadeprovincies is daarmee rekening gehouden.

Provincie	Totale schade in guldens	Betaalde herstelwerkzaamheden in guldens	in pCt
Zuid-Holland	16.544.411	11.321.000	70
Zeeland	21.265.379	10.106.000	47
Noord-Brabant	6.253.678	4.487.000	72
	44.063.468	25.914.000	59

Als men daarbij optelt, het onder handen zijnde werk dat gemiddeld op 15 pCt geschat kan worden, heeft men een indruk van het totaal der herstellingen.

In dit verband wordt nog gewezen op de krotopruijningsregeling voor de rampgebieden. In het bijzonder

bij deze regeling heeft de bedoeling voorgezeten te voorkomen, dat onnut zou worden hersteld wat wellicht in een nabije toekomst toch moet verdwijnen. De gemeenten kunnen met rijkssteun krotten aankopen voor een prijs als waren zij niet beschadigd, in die gevallen, waarin de verkoopwaarde van het krot ten hoogste f 1.500 en de watersnoodschade ten minste 50 pCt van deze waarde bedraagt. De eigenaren doen dan afstand van hun recht op de rijksbijdrage. Met deze gevallen, waarin geen herstel zal plaatsvinden, zou voor een nauwkeurige beoordeling van de stand van het herstel rekening moeten worden gehouden.

De kosten welke door de Overheid zijn gedragen voor de te werkstelling van „vreemde” arbeidskrachten in die gebieden, waar de arbeidsvoorziening achter bleef bij de behoefte, die een snelle aanpak van de herstelwerkzaamheden medebracht, zijn binnen redelijke grenzen gebleven. De voornaamste steun gold de eilanden Goeree-Overflakke, het gebied van Kruiningen en Schouwen en Duiveland. Het ter zake uitgegeven bedrag belooft thans ruim 1 pCt van het totale schadebedrag in deze gebieden. Teneinde een tijdrovende controle van werkbriefjes, loonstaten e.d. te vermijden, werd de subsidie eenvoudig uitgedrukt in een (voor de verschillende gebieden onderscheiden) percentage van het schadebedrag, in welk percentage alle kostenfactoren, t.w. reis- en verblijfkosten, reis-, verleturen enz., begrepen waren. Het percentage liep van 3½ tot 16. De betaling van deze subsidie vond plaats aan de aannemers, op afroep van de gemeenten die de controle van het herstel uitvoerden.

Ofschoon dit artikel betrekking heeft op de schade aan particuliere eigendommen, zij nog vermeld, dat de herstelbare schade aan opstallen die in het bezit zijn van publiekrechtelijke of daarmee gelijkgestelde lichamen (provincies, gemeenten, waterschappen e.d.) op grond van de tot nu toe verrichte schattingen, ruim f 4,9 mln belooft in 7.474 gevallen. Bovendien werden in deze afdeling 194 gevallen van verwoesting geregistreerd.

Voor hen die de getroffen gebieden vóór de watervloed kenden is het duidelijk, dat het herstel van de watersnoodschade in verheugende mate heeft bijgedragen tot een reële verbetering van het bestaande woningbezit. Afgezien van een soepele toepassing der wetsbepalingen, die het mogelijk maakte zo efficiënt mogelijk te herstellen, is door de belanghebbenden in vele gevallen de gelegenheid aangegrepen om tegelijk met het herstel een aantal verbeteringen of uitbreidingen tot stand te brengen. Dat is meestal geschied uit eigen, zij het vaak bescheiden middelen, en in een aantal gevallen met steun van de Overheid middels de „Premie-regeling Woningverbetering en -splijting 1953”.

Heeft de gekozen afwikkelingsprocedure in de categorie van de herstelbare schaden voldaan?

De neiging bestaat, hierop bevestigend te antwoorden. Vooreerst wanneer men let op het hoge percentage van de met de getroffen bereikte accoorden, thans 98 pCt, waardoor naar verwacht mag worden het aantal beroepszaken tot een minimum beperkt zal blijven. Niet in het minst echter vanwege de snelle uitvoering der herstelwerkzaamheden. Deze is te danken aan de voortvarendheid van de getroffen en hun uitvoerders, doch wellicht mede een gevolg van de omstandigheid, dat men in een vroeg stadium wist op welke rijksbijdrage men kon rekenen.

De vraag komt op en is trouwens nadrukkelijk door critici gesteld, of het niet mogelijk was geweest, de afwikkeling der oorlogsschade van het herstelbare goed op

dezelfde wijze en in hetzelfde tempo te doen verlopen. Dit probleem moge hier onbesproken blijven. Men zie echter niet over het hoofd, dat bij de totstandkoming van de Wet op de Materiële Oorlogsschaden voortgebouwd moest worden op de systematiek van de schade-regelingen uit de bezettingstijd, terwijl het complex van

vraagstukken dat onder vigueur van deze Wet geregeld moest worden, zeer groot was. Om deze reden is een vergelijking met de Wet op de Watersnoodschade, die een kleiner terrein bestrijkt en onder financieel en materieel zoveel gunstiger omstandigheden ontstond, misschien niet geheel juist.

Rotterdam.

J. W. VAN BORSELEN.

Productiviteitsverhoging van grootlandbouwondernemingen in Indonesië

Behoeftte en belemmeringen.

Op grond van de kosten- en opbrengstverhoudingen in het gemiddelde grootlandbouwbedrijf in Indonesië zou men verwachten, dat het vraagstuk van de opvoering der productiviteit de betrokken producenten minstens in gelijke mate zou bezighouden als het geval is in het bedrijfsleven in West-Europa. Evenwel is van algemene acties om nu of nooit tot productiviteitsverhoging te komen relatief weinig te bespeuren. De verklaring van dit verschijnsel ligt niet uitsluitend, doch wel hoofdzakelijk, in het feit, dat de door de ondernemer in Indonesië niet te beïnvloeden of te controleren factoren van zodanige aard en werking zijn, dat van een breed opgezet streven tot opvoering der productiviteit geen evenredige resultaten zijn te verwachten.

Aan het in beschouwing nemen van de factoren, die buiten de invloed- en controlesfeer van de ondernemer liggen en die een opvoering van de productiviteit in de weg staan, moet echter de opmerking vooraf gaan, dat de aanwezigheid van die belemmerende factoren met betrekking tot een gedeelte van de producenten irrelevant is. Dit zijn producenten die, om zo te zeggen wegens een tekort aan „willen” ook onder gunstiger omstandigheden niet aan het „kunnen” zouden toekomen; de producenten derhalve, die op de keper beschouwd geen ondernemer zijn omdat hun bedrijfsbeheer statisch in plaats van dynamisch is; omdat zij niet meer of nog niet aan het ondernemer-zijn de noodzaak verbinden om onafgebroken te streven naar nieuwe optimale combinaties van productiefactoren. Niemand anders dan zichzelf kan voorts ook de producent die het aan „weten” is gaan ontbreken, verwijten dat hij achterop raakt. De werkelijkheid geeft een reeks van gradaties te zien in het willen, weten en kunnen, een reeks die loopt van de producent, die geen ondernemer is tot de ondernemer par excellence.

Het verschijnsel, dat de waarnemer treft is nu, dat de producenten bij wie toch aan het ondernemer-zijn niet getwijfeld kan worden, het in West-Europa zo duidelijk klinkend signaal „opvoering der productiviteit” nog niet con brio overnemen; dat algemene actie achterwege blijft om zonder verder uitstel de productiviteit sprongsgewijze te verhogen. Welke zijn de factoren die blijkbaar voor het „kunnen” van de ondernemer in bepaalde mate prohibitief zijn en wat zijn daarvan de consequenties?

In geen enkel bedrijf als hier bedoeld zal de uiterste grens van de realiseerbare productiviteit reeds bereikt zijn. Het besef bestaat dan ook in het gemiddelde grootlandbouwbedrijf, dat ter wille van de ogenblikkelijke rentabiliteit het mogelijke moet worden benut. Voorbeelden van in uiteenlopende mate gerealiseerde of nagestreefde verbeteringen zijn: het mechaniseren van (her-)ontginnings-, plant- en wiewerkzaamheden, het verbeteren van tuinwegen en het vergroten van het aantal product-ophaal-

plaatsen in de tuinen, het verbeteren van oogstmethoden, het mechaniseren van het vervoer van het product naar de fabriek, het invoeren van kostenbesparende methoden bij de afvoer, het verbeteren van ziektenbestrijdingsmethoden, het verhogen van de kwaliteitsstandaarden en — hier en daar — het verbeteren der interne bedrijfsorganisatie.

Hoe belangrijk en urgent het uiteraard is, dat zulke verbeteringen op vele ondernemingen bereikt konden worden of binnen het bereik liggen, een werkelijk herziene combinatie van de productiefactoren, nodig om de „input-output”-verhouding sprongsgewijze te verbeteren, is en wordt hiermede niet verkregen. Het zijn merendeels verbeteringen, die op de korte termijn verlichting brengen, maar die ontoereikend zijn om de positie van het bedrijf op de langere termijn de kracht te geven die het bedrijf — en niet in de laatste plaats wegens de conjunctuurgevoeligheid van de landbouw — zo zeer behoeft.

De betekenis voor Indonesië van de volgens Westerse bedrijfsmethoden geleide onderneming ligt voor een belangrijk gedeelte in haar continuïteitsstreven. Waarborging van de continuïteit eist bij een ongunstiger geworden opbrengsten-kostenverhouding, productiviteitsverhoging, welke echter een bepaalde flexibiliteit binnen het gehele complex der productiefactoren veronderstelt. De flexibiliteit is, als gevolg van de sociaal-economische maatschappij-opvattingen van het ogenblik, in dit opzicht verre van toereikend.

Ten aanzien van enkele belangrijke productiefactoren mogen de momenteel bestaande belemmeringen voor een wezenlijke verhoging der productiviteit in het kort worden gekenschetst.

Arbeidsproductiviteit.

Ogenscheinlijk kon de arbeidsvrede in de afgelopen drie jaren voor de totaliteit van de grootlandbouw bevredigend worden gehandhaafd. Dit is evenwel alleen mogelijk geweest door het toekennen van hogere beloningen — voor overigens gelijk gebleven arbeidsprestaties —, dwingend voorgeschreven door de Centrale (Regerings)commissie ter beslechting van arbeidsgeschillen, telkens wanneer een geschil rees tussen werkgevers en werknemers. Aangezien de kostenfactor arbeid — die in de ondernemingscultures, inclusief de suiker, gemiddeld minstens 60 pCt van de kostprijzen uitmaakt — als een constante per man/dag voor de ondernemer een datum is geworden, heeft de aangeduide ontwikkeling tot natuurlijk gevolg gehad, dat de werkgever in betere arbeidsprestaties compensatie ging zoeken voor de gestegen arbeidskosten. Dit is maar zelden bevredigend gelukt. Aan vakverenigingszijde ontbreekt het nog aan de wens of de kracht om mede te werken aan productiviteitsverhoging, in de meeste gevallen eveneens, als de werkgever in andere middelen dan langer en/of harder werken de oplossing tracht te vinden.

De omstandigheid, dat verkleining van het aantal overtollige of, door rationalisatie, overtollig wordende arbeidskrachten in het algemeen alleen langs wegen van grote geleidelijkheid mogelijk is, belemmert het op korte termijn verwezenlijken van weloverwogen plannen om de arbeidsproductiviteit — door hergroepering van werkzaamheden, door wijziging van werkmethoden, door mechanisering, door invoering van moderne beloningssystemen, e.d. — systematisch te verhogen.

Er is wel gesteld, dat van de zijde van de bedrijfsleiding de „human factor” vaak nog te veel wordt verwaarloosd. Aldus generaliserend, belicht men niet meer dan één facet van het gecompliceerde probleem van de onevenwichtige verhoudingen met betrekking tot de factor arbeid. Wie onder de heersende omstandigheden bij de „human factor” een oplossing van de productiviteitsproblemen zoekt, moet o.i. in die omstandigheden van het ogenblik worden teleurgesteld. Mede als gevolg van het agressief optreden aan vakverenigingszijde zijn de oude banden tussen werkgever en werknemer verbroken. Het instituut voor het beslechten van arbeidsgeschillen in laatste instantie door een centrale regeringscommissie heeft, als gevolg van de werkwijze en de beslissingen dier commissie, de afstand tussen werkgever en werknemer vergroot. Het proces van verzakelijking van de verhouding werkgever-werknemer is hierdoor ongunstig beïnvloed en feitelijk vertraagd. Pas als werkgever en werknemer elkaar binnen een raam van zakelijke betrekkingen, op voet van wederzijds begrip terugvinden, zal de „human factor” zijn volle waarde kunnen krijgen of herkrijgen.

Stafbezetting.

Het tekort aan leidinggevend personeel is een probleem op zichzelf, eensdeels wegens de bemoeilijking van het aantrekken van deskundig buitenlands personeel, anderdeels wegens de gebrekkige opleidingsmogelijkheden van Indonesische krachten en de geringe ambitie hunnerzijds om werkzaam te zijn op ondernemingen welke in minder gunstige omstandigheden verkeren (West-Java). Mogelijkheden om bijv. door concentratie van het beheer van ondernemingen en door het inschakelen van superintendents, het nog aanwezige stafpersoneel zo doelmatig mogelijk werkzaam te doen zijn, zijn naar hun aard beperkt. Wat de grotere concerns betreft, lijkt de ontwikkeling te wijzen in de richting van een toenemende functionele concentratie van werkzaamheden. Zo zou de taak van het stafpersoneel op de ondernemingen kunnen worden verlicht door bijv. aangelegenheden van sociale aard nog meer dan tot nu toe geschiedt, te doen behandelen door gespecialiseerd personeel, werkzaam voor een aantal ondernemingen. Een soortgelijke arbeidsdeling kan men zich bijv. ook denken op het gebied, dat aanschaf, onderhoud, exploitatie, reparatie, vervanging e.d. van landbouwmachines omvat.

Nastrevenswaard lijkt het voorts, alle mogelijkheden aan te grijpen om binnen het verband van een aantal ondernemingen, de factor leidinggevende arbeid — die een minimumfactor is geworden — op elke onderneming bij toerbeurt tijdelijk aan te vullen, zodanig, dat elke achtereenvolgens aan de beurt komende onderneming als het ware stoetsgewijs op een hoger plan van productiviteit wordt gebracht. Dit kan uiteraard gepaard gaan met de voordelen van een functionele concentratie bij een kleiner gedeelte van de staf. Het is ook te verwekelijken door inschakeling van deskundigen van proefstations, van technische adviesbureaux of van deskundigen op het gebied van interne bedrijfsorganisatie. Zo gezien, kan

uit de nood een deugd worden geboren, zolang althans de personeelsbezetting der bedrijfseenheden niet beneden het absolute minimum daalt.

Productie per hectare.

De relatief grote stijging en verstarring van in het bijzonder de arbeidskosten per man/dag, hebben de betekenis van de hectareproductie der aanplantingen vergroot. Een indruk van het uiteenlopen der gemiddelde productiecijfers in de verschillende productielanden en gebieden, in de verschillende jaren en per grootte-groep van ondernemingen, verkrijgt men uit onderstaande tabellen. Een ondernemingsgewijze vergelijking zou ten opzichte van de gemiddelden bovendien een zeer grote spreiding te zien geven.

TABEL I.

Ondernemingstheeproductie in kg per beplante ha per jaar

Gebieden	1941	1948	1949	1950	1951
Noord-India	695	862	886	941	937
Zuid-India	569	686	647	648	749
Pakistan a)	—	670	696	815	815
Ceylon b)	566	682	680	687	732
J a v a	518	92	224	291	409
Sumatra	605	94	307	257	456
Brits Oost-Afrika	891	636	584	703	700

a) In 1941 inbegrepen bij India.

b) Inclusief bevolkingsthee; het bevolkingsthee-areaal besloeg in de vermelde jaren 11,5 pCt à 11,9 pCt van het totale Ceylon-thee-areaal.

Bron: Bulletin of Statistics (1953), Internationaal Tea Committee.

TABEL II.

Suikerproductie in Indonesië per geoogste ha per jaar a)

Jaar	Suikerproductie in 100 kg per ha	Jaar	Suikerproductie in 100 kg per ha
1941	163,94	1951	98,58
1948	84,30	1952	91,40
1949	103,81	1953	ca 120,— b)
1950	101,09		

a) Ontleend aan: Prof. Dr A. Kraal: „Indonesië en suiker”, Maandblad „Ekonomi dan Keuangan”, Djakarta, December 1953, blz. 746.

b) Het definitieve cijfer is 122,10 (schr.).

TABEL III.

Ondernemingsrubberproductie in kg per tapbare hectare a) per jaar

Jaar	Productie in kg per ha per jaar		
	J a v a	Sum. Oostkust	Rest Indonesië
1940	552	onbekend	onbekend
1949	500	501	257
1950	478	445	272
1951	623	482	352
1952	661	709	525
1953	638	744	566

a) Gemengde aanplantingen voor 50 pCt inbegrepen.

Bron: „De landbouwexportgewassen”, 1938-1940, 1939, 1950, 1951, 1952 (C.K.S.); 1953 „Produksi dan Persediaan Tanam2an Perkebunan jang terpenting” (C.K.S.).

TABEL IV.

Ondernemingsgrootte en productie in kg per beplante en per in tap zijnde hectare rubber op Java in 1953 a)

Beplant areaal	Aantal ondern.	Prod. per in tap zijnde ha per jaar	Prod. per beplante ha per jaar
50-200 ha	132	555	456
201-300 „	46	596	502
301-400 „	47	626	577
401-500 „	43	643	526
boven 500 „	139	705	602
Totaal Java	407	671	573

a) Ontleend aan gegevens van het Algemeen Landbouw Syndicaat.

TABEL V.

Ondernemingstheeproductie in kg per productieve ha per jaar a) op Java en ter Sumatra's Oostkust

Jaar	in kg per ha per jaar		Jaar	in kg per ha per jaar	
	Java	S.O.K.		Java	S.O.K.
1940	483	onbekend	1951	494	563
1949	291	453	1952	391	847
1950	359	395	1953	411	778

a) Gemengde aanplantingen voor 50 pCt inbegrepen.
Bron: „De landbouwexportgewassen” als boven; 1953 „Produksi dan Perseidaan Tanam2an Perkebunan jang terperenting” (C.K.S.).

Het beschikbare statistische materiaal biedt zeer veel grotere mogelijkheden dan wij in het bovenstaande benutten; voldoende o.i. om als basismateriaal te dienen voor bedrijfsvergelijkende studies. Daarbij zal uiteraard met oorlogs- en na-oorlogsschaden, met klimaat- en bodemgesteldheden, met eventuele rooibouwpraktijken, met kwantiteits- tegenover kwaliteitsaccenten (grofpluk of fijnpluk bij de thee) en dergelijke rekening moeten worden gehouden.

Vergroting van de productie per ha door middel van het in de grond brengen van hoogwaardiger plantmateriaal, het uitbreiden van het areaal (vgl. tabel IV) en het toepassen van zodanige cultuurmaatregelen, dat van de aanplant een optimale productie wordt verkregen met in acht neming van de eisen van bedrijfscontinuïteit, is een financierings-, een kosten- en een investeringsvraagstuk, waarbij in de overjarige cultures het tijdselement uiteraard een belangrijke rol speelt. Vernieuwing van het meest essentiële gedeelte van het productie-apparaat, de aanplant, is in laatste instantie een investeringsvraagstuk. Zelfs als voor dit doel voldoende kon worden afgeschreven en de liquiditeit toereikend is, zal het nog altijd van de verwachtingen van de ondernemer betreffende de risico's van herinvestering afhangen, of hij al dan niet tot vernieuwing van zijn aanplant besluit. Juist op dit punt nopen de omstandigheden tot grote voorzichtigheid. Het gaat om het „economisch klimaat” en de primair bepalende factoren daarvan in het Indonesië van de naaste en de verder gelegen toekomst. Veel kan afhangen van de inhoud der in voorbereiding zijnde wet inzake buitenlandse kapitaalsinvesteringen. Teleurstellend zou het in vele opzichten zijn, als in dat verband alleen aan nieuw buitenlands kapitaal en niet in belangrijke mate tevens aan herinvesteringen van buitenlands en van in Indonesië aanwezig kapitaal aandacht zou worden geschonken. Voorts zij de betekenis gememoreerd van de nieuwe agrarische grondenrechtwetgeving welke tot stand zal moeten komen.

Outillage en calculatie.

De gemiddelde cultuuronderneming is nooit een voorbeeld geweest van een volgens moderne methoden geleid bedrijf. De flexibiliteit met betrekking tot de productie-factoren (bijv. loonsverlaging in tijden van depressie) maakte dit in zekere zin ook onnodig. Dat zich nu een kentering doet gelden, spreekt welhaast vanzelf. Doch evenzeer als de gewijzigde omstandigheden tot modernisering noodzaken, bemoeilijken zij haar. Modernisering met betrekking tot de technische functie ondervindt o.a. belemmeringen van de regerings-import(eurs)-politiek. Werktuigen, gereedschappen, reserve-onderdelen en andere bedrijfsbenodigdheden kunnen niet altijd meer op de economisch meest voordelige wijze worden betrokken; lange levertijden, prijsonzekerheid, financierings- en kwaliteitsproblemen kunnen elk op hun beurt „bottle-necks” veroorzaken.

De financiële functie ondervindt de meer algemene bezwaren verbonden aan weinig stabiele verhoudingen. Bij de commerciële functie zijn de inkoopmoeilijkheden, doch (in geringere mate) ook de export(eurs)-politiek der Regering (bijzondere exportpremies, regulering van verkoopkanalen, e.d.) van invloed. De sociaal-economische functie ondervindt de reeds eerder vermelde moeilijkheden. De administratieve functie weerspiegelt het totale beeld. Kostprijscalculatie, afschrijvingspolitiek, budgettering en begrotingsbewaking zijn meer dan ooit nodig, doch worden ten gevolge van de vele zich onverwacht wijzigende factoren, telkens opnieuw gedenatureerd en ontwaard als middelen voor het vaststellen van bedrijfsplannen. De transformatie van de administratie van financieel controlemiddel tot bedrijfsbeheersmiddel ter vergroting van productiviteit en efficiency, voltrekt zich noodgedwongen in een te langzaam tempo.

Paraatheid.

Of alle mogelijkheden tot verhoging der productiviteit zijn en worden uitgebuit, mag worden betwijfeld. Nochtans blijft als fundamenteel probleem het feit bestaan, dat de continuïteit méér verlangt dan hetgeen thans voor het gemiddelde bedrijf bereikbaar is.

Vertrouwen in de toekomst van de grootlandbouw in Indonesië impliceert derhalve vertrouwen in een verschuiving naar boven van het plafond van het individueel bereikbare. Elke verschuiving zal moeten worden getoetst op haar mogelijkheden voor de opvoering der productiviteit. Zulk een doelbewust zich concentreren op de mogelijkheden der toekomst zal tegelijk menige nog niet gerealiseerde mogelijkheid van het heden aan het licht kunnen brengen.

Djakarta.

J. B. VAN DER KAMP, ec. drs.

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

De K.L.M. in 1953

Zo ooit een maatschappij in haar ontwikkeling werd gedragen door één persoon, dan was het wel de K.L.M., waar, van de oprichting in 1919 af, Albert Plesman de stuwende figuur, de bezielende leider, in K.L.M.-termen: de „baas” was. In 1953, op de laatste dag van het jaar, is deze man-van-formaat uit het leven weggenomen. Het thans verschenen jaarverslag over 1953 getuigt van dit grote verlies in een gevoelig „in memoriam”, dat eindigt met de woorden: „Moge het ons, zijn medewerkers en wie daarna zullen komen, gegeven zijn met ditzelfde idealisme zijn arbeid in de K.L.M. voort te zetten”. Generaal Aler, beschouwd als Plesmans evenknie in de militaire luchtvaart, werd in April van dit jaar tot president-directeur benoemd.

Na de mineur van de Plesman-herdenking wordt in het „algemeen overzicht” geconstateerd dat op de gang van zaken in 1953 met voldoening kan worden teruggezien. Productie en verkoop zijn met ca. 15 pCt gestegen en het blijkt dat de ontwikkeling van de K.L.M. gelijke tred houdt met die van het totale wereldluchtverkeer. De vloot onderging in 1953 een sterke uitbreiding en de winst, na aftrek van belastingen, bedroeg over dit jaar ruim f 10 mln; f 5 mln daarvan werd gereserveerd, eenzelfde bedrag werd aangewend voor de uitkering van 4 pCt dividend.

Analyse van de ontwikkeling.

Voor het passagiersverkeer in de zgn. toeristenklasse heeft zich in 1953 sterk uitgebreid. De invloed van de lage tarieven in deze klasse blijkt bijv. uit de verschuiving in de samenstelling van het passagiersvervoer op de lijn Amsterdam-New York. De procentuele verhouding tussen standaardklasse en toeristenklasse op deze lijn bedroeg in 1952 54:46, in 1953 reeds 33:67. In April 1953 werden de toeristentarieven in Europa ingevoerd; de stijging van het passagiersvervoer in Europa, van 1952 op 1953 20 pCt bedragende, wordt door de K.L.M. goeddeels aan deze maatregel toegeschreven. Enkele passages in het jaarverslag geven aanleiding tot enige voorzichtigheid bij de schatting van de invloed van de invoering van de toeristenklasse op de financiële resultaten. Voor een beoordeling van de verdere ontwikkeling van het toeristenvervoer worden de beschikbare gegevens bovendien nog te onvolledig geacht.

Het vrachtvervoer is minder sterk toegenomen dan in voorgaande jaren „toen bijzondere invloeden, samenhangende met de wereldpolitieke situatie, zich deden gelden”. Bezie men trouwens de ontwikkeling in het vrachtvervoer over een wat langere periode, dan blijkt enerzijds een zeer sterke expansie, maar dan wordt anderzijds duidelijk dat de mate van toename al van 1949 af van jaar op jaar geringer wordt. In de jaren 1950 t/m 1953 steeg het aantal tonkilometers vracht, vergeleken met het voorafgaande jaar, met resp. 78, 32, 13 en 8 pCt. De toename van jaar op jaar van de inkomsten uit goederenvervoer bedroeg resp. 104, 29, 23 en 9 pCt. De K.L.M. acht het mogelijk dat onder bepaalde voorwaarden de plaats van het vrachtvervoer in de luchtvaart in belang zal toenemen. Het valt op, dat, waar gezegd wordt dat de K.L.M. er naar streeft „ook hierbij haar plaats te behouden”, de beperking: „in het huidige stadium van ontwikkeling” voorafgaat.

Bij het postvervoer staat tegenover een zeer geringe toename (2 pCt) van het aantal tonkilometers post een niet onbelangrijke daling (11 pCt) van de inkomsten uit postvervoer. Als reden hiervoor noemt het jaarverslag de besluiten van de gezamenlijke postadministraties om de vergoedingen voor dit vervoer aan de luchtvaartmaatschappijen te verlagen. De vergoeding voor het vervoer van post wordt niet door de luchtvaartmaatschappijen zelf vastgesteld, maar zij krijgen een bepaalde vergoeding toegewezen, en wel door de gezamenlijke postadministraties, verenigd in de Union Postale Universelle. Sommige nationale luchtvaartmaatschappijen krijgen bovendien van de nationale posteringen nog een (extra) vergoeding voor het vervoer van post uit hun land (in Nederland is dit niet het geval). Met name de Amerikaanse maatschappijen worden op deze wijze gesteund.

De inkomsten uit „bijzondere vluchten” zijn ten opzichte van 1952 enigszins toegenomen; het vervoer van emigranten is in 1953 echter bij de verwachtingen ten achter gebleven.

Enkele cijfers¹⁾ kunnen van de ontwikkeling in de afgelopen jaren een illustratie bieden.

Rentabiliteit; financiële positie.

Uit het nevenvermelde cijferoverzicht blijkt een winsttoename van 1952 op 1953 met f 4 mln; vergelijkt men de precieze cijfers dan blijkt dit zelfs ruim f 4,5 mln te bedragen. Deze stijging is zowel absoluut als relatief gezien niet onbelangrijk. Toch past hier enige voorzichtigheid in het oordeel. De exploitatieresultaten *exclusief*

Inkomsten:	1949	1950	1951	1952	1953
	(in miljoenen gulden)				
Passage en bagage	94	133	155	181	209
Goederen	11	22	29	36	39
Post	19	21	22	26	23
Bijzondere vluchten	6	12	25	13	14
Vervoersinkomsten	130	188	231	256	285
Diverse inkomsten	7	9	3	3	11
Totale inkomsten	137	197	234	259	296
Exploitatiekosten	177	197	223	253	286
Winst	—	—	11	6	10
Verlies	40	—	—	—	—

bijzondere baten bedroegen in 1952 en 1953 resp. f 5,7 en f 6,8 mln. Deze resultaten zijn dus slechts met ruim f 1 mln toegenomen. De stijging van het totale resultaat ten opzichte van 1952 is dus goeddeels het gevolg van een toename van de „bijzondere baten”. De benaming van deze post geeft geen reden om deze baten als normaal te beschouwen en als dus de winst over 1953 meer als „bijzonder” dan als „normaal” zou moeten worden gezien, gebiedt de voorzichtigheid met dit feit bij een prognose rekening te houden.

Zo'n prognose kan bijv. zijn een taxatie van de mogelijkheid het over 1953 voor het eerst uitgekeerde dividend ad 4 pCt in de komende jaren te continueren, als men weet dat met deze dividenduitkering ca f 5 mln is gemoeid. De K.L.M. uit echter de goede verwachting „dat ook in de komende jaren — bijzondere omstandigheden voorbehouden — een redelijke rentabiliteit zal kunnen worden gehandhaafd”. Deze redelijkheid zal men uiteraard moeten construeren uit de concrete omstandigheden van dit luchtvaartbedrijf en niet als vrucht moeten zien van een vergelijking van de winsten van de K.L.M. enerzijds met die van andere grote Nederlandse ondernemingen, daarbij rekening houdend met het uiteenlopende risico, anderzijds.

Toch zou misschien de K.L.M., als men zich bij die vergelijking natuurlijk niet op de dividendpercentages, maar op de rentabiliteit van het totale geïnvesteerde vermogen zou baseren, nog niet zo'n slecht figuur slaan. Wij hebben eerder al eens een poging gedaan dit gegeven voor Philips te berekenen²⁾ en kwamen bij dat onderzoek tot een percentage van ca 4,5; hetgeen de Unilever hieromtrent enige tijd geleden zelf bekend maakte is voor velen een openbaring geweest. Wij zijn niet van mening dat de financiering de grootste moeilijkheid vormt bij de K.L.M.; vergeleken met genoemde en andere ondernemingen heeft dit bedrijf echter onmiskenbaar het nadeel van de afwezigheid van omvangrijke (zichtbare) reserves, waardoor de mogelijkheid van regelmatige uitkering van een behoorlijk, aan het risico adequaat, dividend, vooralsnog twijfelachtig moet worden geacht. Een aandelenemissie op de beurs lijkt ons dan ook voorlopig uitgesloten, zeker zolang de K.L.M. omtrent omvang en aard van haar reserves niet meer publicatie verschaft.

De wijzigingen, die zich van 1952 op 1953 in de financiering voordeden, bestaan voornamelijk uit een stijging van de post „Leningen” (met rijksgarantie) met ca f 24 mln en uit een toename van de post „Schulden en diverse voorzieningen” met ruim f 30 mln. Laatstgenoemde toename is voor een deel veroorzaakt, doordat een belangrijke boekwinst, behaald bij de verkoop van vliegtuigen, en een ten laste van de verlies- en winstrekening getroffen voorziening met het oog op een prijsstijging van het vliegend materieel, aan deze post werden toegevoegd. Uit deze „reserveringen”, uit de „additionele afschrijving”

¹⁾ Ontleend aan het jaarverslag over 1953.

²⁾ Zie de notitie „Philips' jaarverslag 1952” in „E.-S.B.” van 20 Mei 1953.

(extra afschrijving op toestellen, gekocht vóór de devaluatie van de gulden) en uit de directe afboeking van commerciële en technische voorbereidingskosten blijkt, dat de K.L.M. er naar streeft haar financiële positie voortdurend te versterken.

Vloot.

De omvang van de vloot werd in 1953 niet onbelangrijk vergroot en de samenstelling onderging ingrijpende wijziging. Toegevoegd werden negen Lockheed L-1049 Super Constellations, twee Douglas DC-6 A „Liftmasters”, tien Convairs CV-340 en een gebruikte Dakota. Verkocht werden vijf Lockheed L-749 Constellations, drie Convairs CV-240 en twee Dakota's. De totale vloot bestond per ult. 1953 uit 81 toestellen. Deze vloot wordt bij de huidige stand van de technische ontwikkeling als modern beschouwd; aanzienlijke bestellingen zijn in de naaste toekomst dan ook niet te verwachten.

Toekomst.

Het beleid bij de K.L.M. is — zo zegt het verslag — er op gericht zowel technisch als financieel gereed te staan voor de tijd dat de ontwikkeling van vliegtuigen met moderne voortstuwingsmiddelen zover gevorderd is, dat belangrijke bestellingen voor dergelijke vliegtuigen kunnen worden geplaatst. Het zal een bijzonder moeilijke taak zijn het verloop van de toekomstige technische ontwikkeling te schatten; het verleden van de K.L.M. toont echter op dit punt een opmerkelijk juiste feeling. De grondslagen waarop de K.L.M. thans is gebouwd, de bereikte resultaten en de verwachtingen ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling, zullen het mogelijk maken het bedrijf met gunstig resultaat verder uit te breiden en te versterken. Dit is de conclusie van het stellig niet pessimistisch getinte K.L.M.-jaarverslag over 1953.

Voorburg,

Th. M. SCHOLTEN.

Surinaamse kanttekeningen

(Tweede kwartaal 1954)

Handelsbeweging.

Voor het eerst sedert jaren is de handelsbalans actief. De cijfers voor de eerste vier maanden zijn:

Januari-April	1953	1954
	(in mln Sf)	
Uitvoer	14,7	18,2
Invoer	21,1	16,0
Saldo	- 6,4	+ 2,2

Bezieet men de statistiekposten afzonderlijk, dan blijkt dat de verdere toename van de bauxietexport, als voornaamste post, de export van grondstoffen met Sf 3,5 mln heeft doen stijgen. Aan de andere kant is de import van bewerkte goederen met ruim Sf 5,2 mln gedaald. Deze daling is geen onverdeeld gunstig verschijnsel. Ten gevolge van de onoverzichtelijkheid van de handelsstatistiek is het moeilijk om in details te treden, doch uit de summierere gegevens kan men toch twee duidelijke conclusies trekken:

In de eerste plaats ziet men een zekere pause in de investeringen vanuit het buitenland. De mijnbouwmaatschappijen zijn gereëdegekomen met de uitbreiding van hun capaciteit, terwijl op andere terreinen een zekere aarzeling bij de investeerders valt op te merken. De trage behandeling van het, aanvankelijk 10-jarenplan geheten, ontwikkelingsplan en het uitblijven van een beslissing inzake het stuwdamplan en zekere noodzakelijke wettelijke regelingen zijn hieraan niet vreemd.

In de tweede plaats valt een zekere geldschaarste bij het publiek waar te nemen, hetgeen een druk op de importeurs van gebruiksartikelen uitoefende. Dit verschijnsel kan in hoofdzaak worden verklaard door de door De Surinaamse Bank gevoerde deflatiepolitiek en daarnaast door de ineensstorting van de balatamarkt, waarover later.

Geld en crediet.

De in de vorige „Kanttekeningen”¹⁾ gememoreerde teruggang in de circulatie heeft zich gedurende het tweede kwartaal niet voortgezet.

¹⁾ „E.-S.B.” van 5 Mei 1954, blz. 358.

	27 Dec. 1952	3 Juli 1953	19 Dec. 1953	3 Juli 1954
(in 1.000 Sf)				
Chartaal geld	11.844	12.669	11.741	12.450
Giraal geld	10.765	12.624	13.497	11.033
Totaal	22.608	25.292	25.238	23.483

Men kan concluderen, dat de in overleg met de Regering gevoerde credietdeflatiepolitiek is geslaagd. Mede door de actieve handelsbalans is het goud- en deviezenbezit van het Surinaamse Deviezenfonds per 1 Juli 1954 gestegen tot Sf 23,5 mln, zodat in feite de Surinaamse gulden thans voor meer dan 100 pCt is gedekt. Het verdient aanbeveling, dat bij de oprichting van de Surinaamse Circulatiebank rekening wordt gehouden met een juridisch en financieel overzichtelijke verhouding tussen Bank, Fonds en overige banken in Suriname.

Binnenkort wordt in de Staten een verordening in behandeling genomen, welke de Landsregering zal dienen te machtigen tot het deelnemen in een op te richten Nationale Credietbank, benevens tot het op zich nemen van een garantieverplichting ten aanzien van de overige oprichters. In opzet toont deze bank een duidelijke analogie met de Herstelbank in Nederland. Het kapitaal, groot Sf 2 mln, zal dienen voor het verstrekken van credieten aan ondernemingen, welke gezien hun risico, niet bij de commerciële banken terecht kunnen. Het ligt voorlopig niet in de bedoeling, vreemd kapitaal aan te trekken. Gedurende de periode, dat de landsgarantie geldt, zal de meerderheid der Commissarissen door de Gouverneur worden benoemd, terwijl ook Regeringscommissarissen kunnen worden aangesteld.

De Hollandse Bank Unie gaat thans definitief tot een vestiging in Suriname over. In het centrum van Paramaribo kocht zij enkele percelen, waarvan de opstallen gesloopt worden, teneinde tot de bouw van een representatief bankgebouw over te kunnen gaan.

Staatsschuld.

Op 23 Juni werd de inschrijving opengesteld op een tweede tranche groot Sf 500.000 van de 3 pCt Premielening 1951. Deze werd geheel voltekend, waardoor de

totale geconsolideerde schuld van Suriname thans Sf 1.526.000 groot is. In verhouding tot de activa van het gebiedsdeel mag dit zeker laag worden genoemd. In het prospectus wordt o.a. vermeld, dat gedurende de jaren 1942/53 op de gewone dienst een overschot werd gekweekt van Sf 16.736.048. Dit bedrag werd geheel gebruikt ten behoeve van de kapitaaldienst. Slechts Sf 2 mln behoefde te worden geleend, waarvan ten laste van de gewone dienst inmiddels Sf 974.000 werd afgelost.

De raming voor 1954 bedraagt voor de gewone dienst:

Middelen	Sf 31.752.000
Uitgaven	Sf 31.728.000
Overschot	Sf 24.000

Sociaal-economische organisatie.

De snelle economische opgang sedert 1940 deed de behoefte gevoelen aan meerdere organisatie; naar aanleiding hiervan werd de reeds jaren bestaande Kamer van Koophandel en Fabrieken in 1948 gereorganiseerd en meer in overeenstemming gebracht met de Kamers overzee. Het terrein van de Kamer van Koophandel heeft zich intussen snel uitgebreid, zodat een nieuwe Landsverordening in dezen thans in voorbereiding is. Sedert 1950 heeft het grootbedrijf daarnaast een eigen organisatie, de Vereniging Surinaams Bedrijfsleven, die te vergelijken valt met het C.S.W. In feite is dit momenteel de enige instelling in Suriname, die public relations op economisch gebied met het buitenland onderhoudt. Onder andere geeft zij telkenjare een zeer lezenswaardig verslag over haar werkzaamheden.

De kleinhandel bezit momenteel een drietal organisaties, welke tezamen met die van de zelfstandige agenten, in voorkomende gevallen gezamenlijk voor de belangen van de kleinhandel optreden. Buiten de handel staat de organisatie van het kleinbedrijf nog in haar kinderschoenen. Alleen bij de kleinlandbouw, voornamelijk de Hindostaanse, vinden wij een toenemende belangstelling voor de coöperatieve organisatie. Jammer is het, dat enkele recente fraudegevallen deze belangstelling aanmerkelijk hebben bekoeld.

Ook de vakverenigingen zijn nog weinig ontwikkeld. Eerst sedert kort hebben deze zich nationaal georganiseerd in twee centrales, welke in hun vorm nauwer verwant zijn aan hun Amerikaanse zusterbonden dan aan de Nederlandse. Zij staan noch op religieuze noch op marxistische grondslag. Slechts bevindt zich in een der centrales een afgevaardigde van een R.K.-groepje.

In het algemeen moet evenwel worden geconstateerd, dat uit gewoonte nog te veel aan de Overheid wordt overgelaten. Juist dezer dagen ontspan zich in de locale pers een debat tussen de voorzitter van Bedrijfsleven en de directeur van Economische Zaken over de wenselijkheid van het voortbestaan van de uit de oorlogstijd stammende overheidscontrole inzake de internationale handel.

Weinig succesvol zijn de overheids pogingen op het gebied van public relations. De kort geleden verschenen brochure ten behoeve van Amerikaanse investeerders²⁾ slaat een pover figuur tussen die der buurlanden, zoals Venezuela en Porto Rico. Als toeristengids is deze evenwel goed bruikbaar, wat niet kan worden gezegd van de voor dat doel uitgegeven brochure in kleurendruk³⁾, die in een slecht Engels enkele feitelijke onwaarheden bevat en bovendien typografisch slecht verzorgd is. Het ware te adviseren, dat de Landsregering bij gebrek aan een eigen adequaat apparaat een volgende brochure door een ervaren internationaal bureau liet verzorgen. De Amerikaan,

die in dezen de belangrijkste geïnteresseerde is, hecht nog altijd meer aan zwart-op-wit gegevens dan aan goed bedoelde goodwill-reizen van Landsministers en ambtenaren.

Industriële activiteit.

Het wordt langzamerhand eentönig, de steeds verder stijgende bauxietproductie te releveren. Deze bedroeg gedurende het eerste halfjaar 1,8 mln metr. ton tegen 1,5 mln metr. ton in dezelfde periode van 1953. Ook Juni lag weer boven het voortschrijdend gemiddelde.

Aan de andere kant deed de verdwijning van de zwarte markt in goud in dit gedeelte van de wereld de productie van dit gele metaal geen goed. Nog slechter was het met de balata. In zeer korte tijd stortte de wereldmarkt ineen, waardoor de productie vrijwel werd stopgezet. Teneinde de groeiende concurrentie op de rijstmarkt het hoofd te kunnen bieden, werden nieuwe kwaliteitseisen voor exportrijst vastgesteld bij Landsbesluit van 2 Juni 1954. Door handhaving van de nieuwe standaardkwaliteiten hoopt men enkele verloren afzetgebieden te kunnen herwinnen.

Bij de grote landbouw vallen goede berichten te noteren. De steeds willige markt voor koffie en cacao mist haar invloed in Suriname niet. Het cacao-areaal wordt gestadig uitgebreid en Jamin bereidt de bouw van een cacao-fabriek op een harer plantages voor.

De sigarettenproductie van de tot de BATCO behorende fabriek neemt gestadig toe. Zij steeg van 12 mln in 1939 tot 63 mln in 1953. Tezamen met de import, groot rond 17 mln stuks, betekent dit een verbruik van ongeveer 400 stuks per hoofd per jaar, wat zeker niet gering te achten is voor een dergelijk gebied.

De rumdistilleerderij van de N.H.M. nadert haar voltooiing en de Amstelbrouwerij begint even buiten Paramaribo met de aanbouw. De hierdoor vergrote locale verwerking van rietsuiker en rijst zal zeker een aanmerkelijke vruchtbesparing met zich brengen.

De verhouding tussen Suriname en de overige delen van het Koninkrijk is nu op haar nieuwe basis gebracht. Moge dit haar vruchten afwerpen voor deze op economisch gebied het minst ontwikkelde partner.

Paramaribo, Juli 1954.

G. C. A. MULDER, B.Sc., Ps. D.

BOEKBESPREKING

Rapport van de Commissie Verkeersverbindingen Groningen-Drenthe-Twente. Van Gorcum & Comp. N.V., Assen 1953.

Door een initiatief van de voormalige burgemeester van de gemeente Groningen, Mr P. W. J. H. Cort van der Linden, is een commissie tot stand gekomen ter bestudering van de onderlinge verkeersverbindingen in Groningen, Drenthe en Twente, waarin zitting hadden leden van Colleges van Gedeputeerde Staten, verschillende burgemeesters, hoofden van Provinciale Waterstaatsdiensten, vertegenwoordigers van Kamers van Koophandel en daarnaast nog vertegenwoordigers van het Departement Groningen van de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel, de voorzitter van de Noordelijke Economisch-Technologische Organisatie, een vertegenwoordiger van de belangen van de zeehaven te Delfzijl en de secretaris van de Provinciale Verkeerscommissie van Overijssel.

Het moet naar de mening van de recensent enigermate betreurd worden, dat het Nederlands Verkeersinstituut

¹⁾ Surinam, a land of many resources.

²⁾ Surinam, where old and new meet.

niet vertegenwoordigd was; ongetwijfeld zou de medewerking van dit instituut bepaalde voordelen hebben gehad, al ware het slechts, dat de ervaringen, opgedaan in deze commissie, een stimulans zouden zijn geweest voor verder onderzoekingswerk.

Gezien de vele instanties, welke aan dit rapport medewerkten, kon niet anders verwacht worden dan dat een zeer goed rapport tot stand zou komen. Dit is inderdaad ook het geval. Zowel wat opzet als wat documentatie van de conclusies betreft, is een doorwrocht rapport tot stand gekomen. Daarbij stemt het tot voldoening te merken, dat blijkbaar de commissie tot een uniforme mening is kunnen komen, hetgeen blijkt uit de volledige afwezigheid van tegenstellingen in het rapport en voorts uit de zeer duidelijke positieve conclusies, welke werden getrokken.

Het zou te ver voeren om het rapport in al zijn onderdelen te bespreken. Soms voelt de lezer zich verloren geraken in de menigte van cijfers, statistieken en bijzonderheden; doch niettemin is achter al dit feitenmateriaal een leidende gedachte, welke duidelijk tot de conclusies voert. Ook is uit dit rapport gebleken, dat, ondanks de grote hoeveelheid statistisch materiaal, er nog vele wensen te vervullen zijn op statistisch gebied voor en al eer men tot volledig bevredigende resultaten zal kunnen komen.

Met name heeft de commissie zich voor het wegverkeer gebaseerd op het statistisch materiaal van het aantal gepasseerde voertuigen, omdat er geen gegevens beschikbaar waren van de hoeveelheden goederen, welke over de weg worden vervoerd. Hierdoor kreeg het rapport een overwegend verkeers-technisch karakter. Het zou zeer wenselijk zijn als het mogelijk zou worden, dat men in de toekomst ook de vervoers-economische aspecten nader in de beschouwing zou kunnen betrekken. Immers, het vervoer moet worden gezien als een werkzaamheid, welke op zichzelf geen zelfstandig bestaan heeft, doch voortkomt uit een andere werkzaamheid, welke de primaire oorzaak is, waardoor er behoefte bestaat aan vervoer en waardoor het vervoer wordt tot stand gebracht.

Door de gevolgde verkeers-technische methode krijgt men het gevoel, dat men het verkeer te zeer als een zelfstandige werkzaamheid beschouwt. Weliswaar heeft men uitvoerige beschouwingen gewijd aan de demografische en economische structuur van Noord-Oost Nederland en de prognoses dienaangaande met name doen uitwerken op de prognoses van het verkeer, doch niettemin ontstaat niet het beeld van de vervoerbehoefte, welke wordt veroorzaakt door de toekomstige economische ontwikkeling van Noord-Oost Nederland, als gevolg waarvan de prognoses van het verkeer te veel lijken op een spelletje met cijfers.

Een ander bezwaar is naar de mening van de recensent gelegen in de omstandigheid, dat het statistisch materiaal in het gunstigste geval uitgaat van enkele verkeersgebieden waarvan de onderlinge relaties ternauwernood vaststaan en door middel van kunstgrepen met indexcijfers moeten worden behandeld, daarbij aannemende, dat de groei van het inter- en intra-regionale vervoer overeenkomt met de ontwikkeling van de aan- en afvoer naar elk verkeersgebied afzonderlijk. Uit de noodzaak om dergelijke kunstgrepen toe te passen, blijkt wel de behoefte aan een meer geografisch georiënteerde verkeers- en vervoersstatistiek. Indien men immers per gemeente kon beschikken over de vervoersrelaties van deze gemeente met andere gemeenten, d.w.z. zowel het uitgaande als het binnen-

komende vervoer en verkeer, dan zou het inzicht in de oorzakelijkheid van het vervoer, met name de correlatie met de demografische en industriële omstandigheden, aanmerkelijk verduidelijkt zijn, als gevolg waarvan de enkele prognose van de toekomstige bevolking en van de toekomstige werkzaamheid dier bevolking a.h.w. automatisch aanleiding moet geven tot een meer verantwoorde prognose van het verkeer en het vervoer. Toegegeven moet worden, dat men ook dan vele malen zal moeten gissen, doch men heeft dan het voordeel, dat het uitgangspunt een geconstateerde wetmatigheid is tussen enerzijds bevolking en nijverheid en anderzijds verkeer en vervoer. Deze constatering van wetmatigheid is bijna vreemd gebleven aan het onderhavige rapport.

Het lijkt niet noodzakelijk hier een samenvatting te geven van het rapport; daarvoor moge worden verwezen naar de uitvoerige samenvatting, welke aan het slot van het rapport zelf is opgenomen. Volstaan moge worden met enkele conclusies te vermelden.

Het wegverkeer in Noord-Oost Nederland kenmerkt zich voornamelijk door 2 hoofdroutes; een Westelijke route (Groningen-Assen-Hoogeveen-Ommen-Westerhaar-Almelo-Hengelo-Enschede) en een Oostelijke route (Groningen-De Punt-Gieten-Emmen-Coevorden-Witte Paal-Westerhaar-Almelo-Hengelo-Enschede). De commissie komt tot de conclusie, dat een ingrijpende verbetering van beide hoofdroutes zeer urgent is, alsmede de aanleg van een op deze beide routes aansluitende autoweg Veen-dam-Bareveld-Gieten-Assen en een nieuwe autoweg beoosten het Stadskanaal met doorverbinding naar de Oostelijke hoofdroute bij Emmen. Genoemde wegen staan wel op het Rijkswegenplan, met uitzondering van de Westelijke hoofdroute, welke naar het oordeel van de commissie zo spoedig mogelijk daarin dient te worden opgenomen.

De commissie heeft zich beraden over de aanleg van een 600-tons kanaal tussen Wildervank en Almelo, doch is op grond van kostenoverwegingen tot de conclusie gekomen, dat, hoewel verhoging van de welvaart daardoor zou kunnen worden bereikt, niettemin de financiële resultaten van de kanaalexpliatie dermate slecht zijn, dat de aanleg onverantwoord moet worden geacht, indien althans geen alternatieve ontwikkelingsmaatregelen zouden worden genomen. Als voorbeeld van ontwikkelingsmaatregelen wordt de verbetering van de vestigingsfactoren vermeld, als gevolg waarvan de industriële werkgelegenheid zodanig zou kunnen stijgen, dat de aanleg van het kanaal verantwoord zou kunnen zijn. De bespaarde werklozensteun zou dan als het ware behoren tot de financiële inkomsten van de kanaalexpliatie. Het lijkt gevaarlijk om dergelijke overwegingen een rol van betekenis te doen spelen voor de aanleg van verkeerswegen, omdat men dit argument voor iedere verkeersweg zou kunnen aanvoeren, zolang er een zekere werkloosheid bestaat. Aanleg van verkeerswegen op grond van de zgn. indirecte voordelen lijkt ons steeds een hachelijke zaak.

Ten aanzien van de spoorwegverbindingen acht de commissie een spoorlijn voor goederenvervoer tussen Emmen en Ter Apel urgent. Het overige te verwachten spoorwegvervoer schijnt bevredigend te kunnen worden afgewikkeld.

Ten slotte is een woord van hulde voor de typografische uitvoering, zowel van het rapport als van de in een aparte map bijgevoegde tekeningen, zeer zeker op zijn plaats.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De afgelopen week werd de geldmarkt nog iets krapper dan de week tevoren. Voor schatkistpapier overheerste het aanbod, waardoor de disconto's merendeels $\frac{1}{16}$ à $\frac{1}{8}$ pCt stegen. De marktdisconto's, die in tegenstelling tot de situatie welke tot voor enkele weken heerste, thans grotendeels het karakter van *laatprijzen* hebben, bedragen momenteel ongeveer: voor een resterende looptijd van één jaar $\frac{5}{8}$ pCt; voor 2 jaar $1\frac{1}{16}$ pCt; voor 3 jaar $1\frac{3}{16}$ pCt; voor 5 jaar $1\frac{9}{16}$ pCt.

Een symptoom van krapte werd voorts ook gevormd door het feit, dat tussen 26 Juli en 2 Augustus bij De Nederlandsche Bank over de toonbank in het geheel geen promessen werden afgenomen.

Verskillende factoren werken bij de huidige verkrapping in dezelfde richting. De normale ultimo-omzetting van giraal in chartaal geld werd versterkt door extra opnamen bij de banken voor vacantedoeleinden en voor belastingbetalingen. De deviezenvoorraad vertoonde tussen laatstgenoemde data een vermindering, die, naar sommigen menen, verband hield met de transfer van een gedeelte van de jongste Belgische guldenstaatslening. De vrij beschikbare middelen der banken werden voorts per 22 Juli met ca f 50 mln verminderd ten gevolge van de bevrozing van dit bedrag door de verhoging der verplichte kaspercentages met 1 pCt.

Als gevolg van deze ontwikkeling daalde het tegoed der banken tot een niveau (nl. f 450 mln), dat, naar wordt aangenomen, over het algemeen geen marge meer laat boven het op grond van het thans geldende kaspercentage van 9 pCt vereiste minimum-dekkingsbedrag.

De kapitaalmarkt.

Op de aandelenmarkt maakte de hausse-mentaliteit ook de afgelopen week haar joyeuze rentree nog niet. Wel werden er voor bepaalde grote internationale fondsen optimistische geluiden vernomen — zo bijv. bij Philips i.v.m. verwachte gunstige cijfers over het tweede kwartaal van 1954 en bij Unilever i.v.m. een door een Franse dochtermaatschappij van dit concern aangekondigde herkapitalisatie, die bij sommigen de hoop op een bonus-uitkering door de moeder aanwakkerde. Bij het hoofdfonds, Koninklijke Olie, echter bleef de motor voor hernieuwde koersstijging, nl. buitenlandse, in het bijzonder Amerikaanse, vraag nog steeds op non-actief. De indruk bestaat, dat er in dit fonds nog steeds winstnemingen plaatsvinden door binnen- en buitenlandse m.o.m. speculatief georiënteerde houders.

Ook de beursomzetten weerspiegelen, dat weliswaar nog niet van een komkommertijd ter beurze kan worden gesproken, maar toch wel van een uitgesproken vermindering van de activiteit ten opzichte van de vorige maanden. Zo bewoog gedurende de verslagweek de aandelenomzet zich tussen f 2 en f $2\frac{1}{2}$ mln nominaal, tegen in Juli gemiddeld per beursdag f 3,8 mln.

Er gaat de laatste maanden bijna geen week voorbij zonder dat een nieuwe aandelenintroductie ter beurze wordt aangekondigd. De verslagweek vormde hierop geen uitzondering; het betrof hier thans het tot dusverre in-courant verhandelde aandeel Geo Wehry. Symptomatisch voor de huiverigheid, die het beleggend publiek koestert voor beleggingen, die iets met Indonesië hebben uit te staan, is de opmerking in het introductieprospectus, dat 71 pCt van het aandelenkapitaal buiten dat land is geïnvesteerd.

Op de obligatiemarkt blijven de koersveranderingen bij voortdoring tot fracties van een procent beperkt. De gemeente Antwerpen zal, naar werd bericht, op de Nederlandse kapitaalmarkt f $12\frac{1}{2}$ mln lenen à $3\frac{3}{4}$ pCt tegen een nog onbekende koers. Het rentepercentage ligt hier derhalve even hoog als dat van de onlangs hier te lande geëmitteerde Belgische *staatslening*, en slechts $\frac{1}{4}$ pCt hoger dan het percentage van $3\frac{1}{2}$, waartegen Nederlandse gemeenten momenteel langlopende leningen plegen af te sluiten (de afgelopen week bijv. de gemeente Enschede, waarvan f 5 mln $3\frac{1}{2}$ pCt obligaties ter beurze werden geïntroduceerd).

Uit tal van aanwijzingen krijgt men de indruk, dat bij deze en andere nog op stapel staande Belgische leningen de concurrentie tussen de Nederlandse institutionele beleggers en ook de als bemiddelaars voor het beleggend publiek optredende banken zó groot is, dat de Nederlandse beleggers slechts in zeer geringe mate profiteren van de hogere rentestand in België. Door de Belgische debiteuren zal deze ontwikkeling uiteraard niet met lede ogen worden gadeslagen.

Aand. indexcijfers.	30 Juli 1954	6 Aug. 1954
Algemeen	199,6	198,8
Industrie	284,2	282,8
Scheepvaart	187,7	187,8
Banken	159,1	160,1
Indon. aand.	68,1	67,1
Aandelen.		
A.K.U.	230%	233%
Philips	272	275%
Unilever	357	361%
H.A.L.	165	164%
Amsterd. Rubber	91	92
H.V.A.	124%	125
Kon. Petroleum	419%	427
Staatsfondsen.		
$2\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	$78\frac{15}{16}$	$78\frac{15}{16}$
$3-3\frac{1}{2}$ pCt 1947	99%	$99\frac{15}{16}$
3 pCt Invest. cert.	$100\frac{3}{16}$	$100\frac{3}{16}$
$3\frac{1}{2}$ pCt 1951	102%	103
3 pCt Dollarlening	95%	$94\frac{15}{16}$
Diverse obligaties.		
$3\frac{1}{2}$ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	101%	101%
$3\frac{1}{2}$ pCt Bataafsche Petr.	102%	102%
$3\frac{1}{2}$ pCt Philips 1948	102%	102%
$3\frac{1}{4}$ pCt Westl. Hyp. Bank	99	99%

J. C. BREZET.

BUREAU VOOR
PERSONEELVERZEKERING

AMSTLEVEN

(Advertentie)

STATISTIEKEN

VERKEER EN VERVOER IN NEDERLAND

Omschrijving		Maand- gem. 1951	Maand- gem. 1952	Maand- gem. 1953	Sept. 1953	Oct. 1953	Nov. 1953	Dec. 1953
Indexcijfer vervoer wilde binnenvaart	1)	168	156	164	183	196	181	157
Vervoer wilde binnenvaart	1.000 t.	1.536	1.431	1.504	1.679	1.799	1.662	1.441
Wilde binnenvaart, prestatie	mln t.km	208	198	217	251	260	227	198
Indexcijfer eigen vervoer te water	1)	182	173	182	199	201	186	175
Eigen vervoer te water	1.000 t.	1.274	1.214	1.277	1.394	1.411	1.300	1.225
Idem, prestatie	mln. t.km.	87	88	92	102	103	92	85
Indexcijfer internat. binnenvaart (laadverm.)	1)	80	85	91	104	107	96	88
Binnengekomen schepen (best. Ned.)	Aantal	4.975	5.302	5.818	6.709	6.580	5.909	5.643
Laadvermogen	1.000 t.	2.678	2.881	3.127	3.563	3.709	3.398	3.238
Lading	"	1.209	1.119	1.498	1.848	1.730	1.618	1.310
waarvan onder Nederlandse vlag	"	821	795	1.031	1.292	1.231	1.151	915
" " Belgische vlag	"	151	110	184	235	201	226	195
Vertrokken schepen (herk. Ned.)	Aantal	4.972	5.288	5.811	6.796	6.624	5.958	5.289
Laadvermogen	1.000 t.	2.697	2.873	3.136	3.721	3.733	3.450	3.041
Lading	"	1.836	2.036	1.930	2.052	2.167	1.949	1.498
waarvan onder Nederlandse vlag	"	1.037	1.198	1.175	1.239	1.289	1.215	892
" " Belgische vlag	"	225	220	242	264	332	234	256
Schepen in rechtstreekse doorvaart	Aantal	1.846	2.078	2.119	2.328	2.336	2.033	1.840
Laadvermogen	1.000 t.	1.268	1.352	1.380	1.552	1.574	1.318	1.230
Lading	"	843	861	853	921	898	739	578
waarvan onder Nederlandse vlag	"	242	261	255	260	244	189	168
" " Belgische vlag	"	325	327	321	353	372	322	251
Indexcijfer zeevaart (inhoud)	1)	97	107	116	111	126	120	128
Binnengekomen zeeschepen	Aantal	1.654	1.798	1.917	1.993	2.121	2.004	2.063
Bruto-inhoud	1:000 R.T.	4.278	4.693	5.118	5.177	5.535	5.452	5.596
Idem, alleen geladen schepen	"	3.895	4.271	4.617	4.604	5.063	4.866	5.029
waarvan in lijnvaart	"	2.012	2.219	2.583	2.489	2.756	2.788	2.827
Vertrokken zeeschepen	Aantal	1.659	1.801	1.895	2.015	2.125	1.898	1.953
Bruto-inhoud	1.000 R.T.	4.298	4.721	5.120	5.310	5.559	5.172	5.730
Idem, alleen geladen schepen	"	2.675	2.991	3.554	3.778	3.851	3.664	4.049
waarvan in lijnvaart	"	1.954	2.185	2.572	2.567	2.754	2.598	2.865
Goederenvervoer ter zee:								
Gelost bij invoer	1.000 t.	1.617	1.616	1.707	1.914	1.650	1.813	2.139
" " bij doorvoer	"	1.237	1.469	1.284	1.186	1.269	1.412	1.076
Geladen 1) bij uitvoer	"	576	652	729	847	763	914	770
" " bij doorvoer	"	573	528	608	610	776	570	606
Indexcijfer goederenvervoer Ned. Spoorwegen	1)	155	152	162	166	190	179	172
Goederenvervoer Ned. Spoorwegen, totaal	1.000 t.	1.881	1.844	1.972	2.018	2.304	2.176	2.088
waarvan grensoverschrijdend	"	537	525	604	586	701	697	746
Reizigerskilometers Ned. Spoorwegen	1 miljoen	524	533	542	551	544	534	546
Tonkilometers Ned. Spoorwegen	"	271	256	271	273	305	292	292
Tramwegen, vervoerde reizigers	1 miljoen	31,6	30,7	29,2	28,4	28,8	28,5	30,3
Interloc. autobusdiensten; vervoerde reizigers	"	19,3	19,1	19,2	17,9	-19,0	20,2	20,6
Locale autobusdiensten; vervoerde reizigers	"	15,5	15,4		15,5	15,8	16,4	
Indexcijfer verkeer op de rijkswegen	1)	205	217	236	254	238	235	235
Slachtoffers verkeersongevallen								
Overleden	Aantal	95	91	108	133	122	126	128
Ernstig gewond	"	1.042	1.070	1.154	1.343	1.251	1.117	1.100
Licht gewond	"	805	941	1.036	1.209	1.116	876	855
Idem, indexcijfers								
Dodan	1)	146	140	166	205	188	194	197
Gewonden	1)	144	156	170	198	184	155	152
Luchtvaart (K.L.M.) 1)								
Tonkm (vracht, post en extra bagage)	1.000	3.239	3.685	4.001	3.869	4.970	4.854	4.927
Passagierskm	1 miljoen	83,4	86,7	100,9	131,8	105,0	85,5	86,4

1) Maandgemiddelde 1938 = 100. *) Excl. bunkermateriaal e.d. *) Excl. West-Indië bedrijf.

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Elk bedrijf, dat zich met export bezig houdt, voegt regelmatig nieuwe of verbeterde artikelen aan zijn

EXPORT-PAKKET

toe. Zendt ons, als dit geval zich voordoet, de specificatie en zo mogelijk een foto ter gratis opname in het succesvolle exportorgaan

NETHERL. TRADE BULLETIN

(met Engelse, Franse en Spaanse editie), dat dank zij zijn uitgebreide, zeer selecte verspreiding over de gehele wereld, reeds vele waardevolle contacten wist tot stand te brengen.

Redactie N.T.B., Postbus 42, Schiedam.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 31 Juli 1954

Kas, Kassiers en Dag-geldeningen	f. 103.541.329,44	Kapitaal	f. 49.000.000,-
Nederlands		Reserve	19.500.000,-
Schatkistpapier	476.300.000,-	Bouwreserve	1.000.000,-
Ander Overheidspapier	68.712.227,53	Deposito's op Termijn	249.932.207,38
Wissels	13.365.421,81	Crediteuren	770.263.307,09
Bankiers in Binnen- en Buitenland	56.956.915,68	Geaccepteerde Wissels	999.239,88
Effecten, Syndicaten en Waarden	76.534.560,09	Door Derden	
Prolongatiën en Voorschotten tegen Effecten	28.874.005,51	Geaccepteerd	981.773,79
Debiteuren	274.242.190,45	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen	19.149.565,14
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	7.299.442,77		
Gebouwen	5.000.000,-		
	<u>f. 1.110.826.093,28</u>		<u>f. 1.110.826.093,28</u>